

การดับทุกข์ที่มีอยู่ในตัวการดำรงชีวิต

[ชุดลอยปทุม อันดับ ๘๒]

พุทธศาสนิกชน

อุทิศนา

ลอยธรรมะมาลัย	ลงสู่โลกอันเบียดบีบ
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพุทธรูปทรงประสงค์ ฯ
มันหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อยู่ยัง
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ฯ
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบร
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวลู่สเตรจนาจาน ฯ
จะทุกข์ทนทั้งคินวัน	พิฆาตกันบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ฯ
บรรษัทพระพุทธรองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผ่องแผ้วพ้นภัย ฯ
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทั่วทั้งปถพี ฯ

พ.ท.

๒๕๒๓

ACC. NO. 1279

Date Received 2 ก.พ. 30

Call No. W 244.0

A. 5

ห้องสมุด "กระท่อมธรรมโฆษณ์"

สวนอศุขมุลนิตี

การดับทุกข์ที่มีอยู่ในตัวการดำรงชีวิต

[ชุดลอยปทุม อันดับ ๘๒]

ธรรมบรรยายประจำวันเสาร์ ภาควิสาขบูชา

ที่ สวนโมกขพลาราม อ.ไชยา

๑๒ เมษายน ๒๕๒๙

ของ

ท่านอาจารย์ พุทธทาสภิกขุ

ศรัทธาบริจาค

ของ

กลุ่มศิษย์กำแพงเพชร (มีรายนามในท้ายหนังสือ)

ถวายสักการบูชาท่านอาจารย์ ในวันล้ออายุครบ ๘๐ ปีบริบูรณ์
เพื่อแจกเป็นธรรมบรรณาการ ในวันทำวัตรท่านอาจารย์
ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ตรงกับวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๒๙

จัดพิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๔,๐๐๐ เล่ม

ยามจะพูด พูดเพราะๆ.

๑ เมื่อต้องพูด ไยมิพูด ให้ไพเราะ
ไยมิเหยาะ แยมสัณนิต บิดหน้าขนม
เมื่อยามเผย ความดำริ หรือติชม
ชวนประหม่ม ยามบัญชา หรือว่านำ.

๑ จงเลือกวิธี เลือกคำ อย่าทำหยาบ
คลำผิดที่ หรือจะทาบ ที่งามข่า
ใช้สำเนียง มิตรภาพ มิลาบล้า
ถูกเงื่อนงำ จับใจไว้ ได้กลมกลื่น.

๑ ที่บางคน ชอบทิ่มๆ ทำมั่งง่าย
ก็ต้องได้ ทุกข์ที่ไหม้; ควรจะฝัน
เสียแยมนิต กลิ่นง่าย สบายเย็น
ไยมิพูด คำชุ่มชื่น เมื่อพูดจา ฯ

พุทธทาส อินทนนท์

อนโมทหา

การพิมพ์หนังสือ ชรรมะ นั้นเป็นธรรมทาน ในสมัย
ที่โลกกำลังขาดแคลน ชรรมะอย่างยิ่ง เช่นนี้ เป็นสิ่งที่ มี
เหตุผล และควรแก่การอนโมทหา, จึงขออนโมทหา.

คำว่า "ชรรมะ" เมื่อแปลได้ใจ มีความหมาย มาก
มาจนล้นประการ, แต่ประการที่ สำคัญที่สุดนั้น ชรรมะ
คือ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ให้ถูกต้องตามกฎ
ของธรรมชาติ ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการ ของ เขา,
เพื่อความมีชีวิตอยู่อย่างสมบูรณ์ นี้ โดยส่วนตัว และ
ส่วนรวม, หรือทั้งโลก.

โลกขาดแคลนชรรมะ เพราะไม่รู้ถึงสิ่งที่ เรียกว่า
ชรรมะอย่างถูกต้อง ดังที่กล่าวแล้ว เพราะฉะนั้น
เมื่อไม่หลงผิด ในรสอร่อยอันเกิดจากทวประพจน์
ผิดชรรมะ นั้นเอง. สัญชาตญาณ ที่ละสียาใจคน ย่อมชอบ
ใจในรสอร่อยชนิดนั้น และเจริญเติบโตขึ้นจนกระทั่ง
มีจิตใจเป็นกาลีเลส นี้ เมื่อทั้งตัว. มชากาลีเลส
ชีวิตจิตใจ จนเห็นได้ว่า ไม่ต้องการชรรมะ อะไรก็
ไม่ แล้ว; แต่ได้มีเหตุ สนองกาลีเลส ให้เต็มใจ
ตลอดใจ เป็นพอแล้ว. เขาเห็นว่า หน้าที่ของเขา มีอยู่
เพียงแต่ หาเหตุ สนองความ ต้องการของกาลีเลสเท่านั้น.

โลกส่วนใหญ่นี้ กำลังตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ จึง

เรื่องที่ได้ว่า โลกที่ก่อกำเนิดมาโดยธรรมชาติ สำหรับสัตว์ทั้งสี่
พวก; มีแต่ธรรมชาติ สัตว์ทั้งสี่ที่ละสัตว์ก็เกิดมาโดยบังเอิญ
ขึ้นไว้ ด้วยอำนาจอยู่ในโลกปัจจุบันนี้. แม้จะมีพระผู้เป็นเจ้า
เจ้านาย ทรงรอบรู้ทุกอย่าง สรรพสาธน์กับสัตว์ทั้งสี่ ก็ยังไม่เต็ม
ใจ ด้วยสัตว์ทั้งสี่เป็นสัตว์ที่บังเอิญเกิดมาในโลกนี้ ไม่ได้ตั้งใจ
จะเกิด คือสัตว์ทั้งสี่ อันชราภาพ ภัยพิบัติ ความเจ็บป่วย สัตว์ที่มนุษย์
รัก สัตว์ที่มนุษย์เกลียดชัง สัตว์ที่มนุษย์กลัว และสัตว์ที่มนุษย์
เกลียดชัง ธรรมชาติของสัตว์ทั้งสี่นี้ มีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา อันมีวัฏจักร
ของมัน, ภาวะที่อ่อนแอด้วย กันทั้งโลก แม้ในมนุษย์ก็ยังมีวัฏจักร
อยู่ในธรรม โดยสัตว์ทั้งสี่. ผลแห่งธรรม สำหรับสัตว์ทั้งสี่ มีอะไร
คะ? ถ้าหากว่า ธรรมะมีอยู่ในโลก.

บางที อาจจะคิดว่า มันมีสัตว์ทั้งสี่ไม่ได้เสียแล้วที่
จะไม่มีในโลกเป็นเช่นนี้. มันอาจจะไม่มีในธรรมนั้น และปล่อยให้
มันตามธรรมชาติ เช่นเมื่อสัตว์ทั้งสี่เกิดมาโดยบังเอิญ สัตว์ทั้งสี่ ก็
แล้วกัน โดยไม่ต้องคอยดูโดยสัตว์ใด ๆ สัตว์ทั้งสี่ก็บังเอิญอยู่ใน
สภาพเดิมๆ แต่มีพระผู้เป็นเจ้า. แต่พอที่มันมี ธรรมะ ศาสนาธรรม
เกิดขึ้น สัตว์ทั้งสี่ก็มีชีวิต และชีวิตก็มีผลได้แก่ธรรมและ
มีจิตใจ; เพราะสัตว์ทั้งสี่มีจิตใจเช่นสัตว์ทั้งสี่เหมือนกัน เพื่อมนุษย์
ในโลกนี้เอง ตามแบบอย่างของสัตว์ทั้งสี่ โดยอาศัยสัตว์ทั้งสี่ไว้
ว่า ธรรม นั้นเอง; สัตว์ทั้งสี่มีอายุขัยเหมือนกัน เช่นแพะ ช้าง
คนกับ สุนัข ภาวะที่เหมือนกัน เพื่อพระผู้เป็นเจ้าแห่งธรรม สัตว์
ทั้งสี่มี. พระผู้เป็นเจ้าแห่งสัตว์ทั้งสี่ ธรรมะ นั้นเองแหละ ก็คือพระ
ผู้เป็นเจ้าที่สัตว์ทั้งสี่มี. สัตว์ทั้งสี่.

การรู้จักธรรม คือการรู้เอาละไว้เป็นอันคงอย่างถูกต้อง คน
ไม่หลงใหลในสิ่งใด แม้ในความสุขด้วยก็ละทิ้งรู้จักอยู่
กับสิ่งใดอย่างยืดยาว. มิฉะนั้นคนจะสุขขมไม่ยอม
มีเป็นอันขาดแห่งความสุขของคน สำนักรู้ที่รู้ธรรมอย่างแท้-
จริง. ความเห็นแก่ตัว ย่อมเกิดไม่ได้เพราะเหตุนี้. ความรัก
เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีได้โดยง่าย แม้ว่าจะมีความเกลียด
กันก็ล่วงกว่ากัน หากมาปลุกเพียงไร. ผู้ประพาศธรรม ย่อม
รู้จักเป็นสุข เมื่อรู้สักว่า ตนได้ประพาศธรรม หรือเมื่อได้ทำ
หน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้อง. ความเกะกะตัวใจใน
ข้อนี้ ทำให้รู้จักเป็นสุข. ไม่ชอบความสุขอันเป็นมายา
คือ สุขเวทนา ทางเนื้อหนัง คือ หาย หู จมูก ลิ้น กาย และ
ใจที่ตกเป็นทาสของเวทนาเหล่านั้น เสียแล้ว.

ธรรม: ข้อนี้เรารู้จักมีจิตใจอย่างถูกต้อง รู้จักมี
แตรล้อมจิตใจ และใช้มันอย่างถูกต้อง, มีหน้าที่ที่ทราบ
ทรัพย์สินสมบัติ เกียรติยศชื่อเสียง มีทรัพย์สิน ฯลฯ อย่าง
ถูกต้อง คือเป็นไปเพื่อ สันติสุขสันต์บุคคล และ สันติภาพ
ของสังคม โดยสันติสุข, มีสังวรวิญญูตามสติอัน
เกิด แม้แก่สัตว์เดรัจฉาน และพสกนิกรทั้งปวง, ไม่เป็น
คนกำตายโลก หรือหนักแน่นดื้อ แม้แต่ตนเองด้วย. สิ่ง
นี้เรียกว่า ชาติ, ชาติราช, หรือ ขอบเขตของชาติ ย่อมมี
แก่ผู้ประพาศธรรม. ข้อนี้ หมายถึงความว่า คน ไม่มีความ
หรือ ขอบเขตของชาติ, มีแต่ สวรรค์ นับตั้งแต่โลกนี้
ไปประพาศธรรม มีแต่สันติอันแท้.

การดับทุกข์ที่มีอยู่ในตัวการดำรงชีวิต.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์, แห่งภาควิสาขบูชา เป็น
ครั้งที่ ๒ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงบรรยายในชุด พุทธวิธีชนะ
ทุกข์ ต่อไป คือต่อจากครั้งที่แล้วมา.

พุทธบริษัทดับทุกข์ที่ต้นเหตุของทุกข์.

ที่เรียกว่า พุทธวิธีชนะความทุกข์นี้ มันกับยกอยู่
ในตัวแล้วว่า เราจะดับทุกข์ ตามวิธีของชาวพุทธ. ถ้า
เป็นผู้ถือหลักอย่างอื่น ก็มีวิธีอย่างอื่น ตามแบบของตนๆ
แต่ความมุ่งหมายมันเหมือนกันตรงที่ว่า ต้องการจะดับทุกข์,
ใครๆ ก็ต้องการจะดับทุกข์, ทุกศาสนาที่สอนเรื่องความ

ธรรมบรรยายประจำวันเสาร์ที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๒๙

ในชุดพุทธวิธีชนะทุกข์

รอด หรือรอดจากความทุกข์; เพียงแต่รอดจากชีวิตหรือความตายอย่างเฉยวันนั้นมันไม่พอ, ถ้ามันยังมีความทุกข์เหลืออยู่ มันก็เหมือนกับตกนรกทั้งเป็น, ดังนั้นจึงต้องหาวิธีที่จะมีชีวิตอยู่อย่างที่ไม่ต้องเป็นทุกข์.

พุทธบริษัทก็มีการดับทุกข์ ตามแบบแห่งศาสนาของตน; สรุปใจความสำคัญที่สุดก็คือ การตัดที่ต้นเหตุของความทุกข์, แม้พวกอื่นเขาก็ถือต้นเหตุของความทุกข์เป็นอย่างอื่น ที่มีพระเจ้าก็ถือว่า ต้นเหตุอยู่ที่พระเจ้า ต้องอ้อนวอนพระเจ้า ต้องขอร้องพระเจ้า ไม่ให้เป็นทุกข์, หรือจะถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นใด ก็จัดการกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น ให้ช่วยดับทุกข์. แต่พุทธบริษัทไม่เป็นอย่างนั้น จัดการที่ต้นเหตุแห่งความทุกข์, อะไรเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ ก็แก้ไขที่ต้นเหตุนี้. นี่คือลักษณะของความเป็นวิทยาศาสตร์ของพุทธศาสนา.

การกระทำอย่างนี้ต้องอาศัยกำลังสติปัญญา เป็นส่วนสำคัญ จะอาศัยแต่ความเชื่ออย่างเฉยวันนั้นมันไม่พอ, ต้องอาศัยกำลังของสติปัญญา ชนิดที่เรียกว่าจำเป็น ๆ ขาดเสียไม่

ได้. ถ้าไม่ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ อัน
นี้แล้ว ก็ไม่อาจจะดับทุกข์ได้.

เดี๋ยวนี้เราเห็นว่า ในโลกนี้กำลังมีความทุกข์เพิ่ม
ขึ้น เพราะคนดับทุกข์ไม่ได้, ดับทุกข์ไม่ถูกต้อง หรือดับ
ทุกข์ไม่เป็น จนมีรายงานทางการแพทย์ว่า โรคประสาท เพิ่ม
ขึ้น โรคจิตเพิ่มขึ้น ตามที่บ้านเมืองมันเจริญขึ้น, มันก็กลาย
เป็นสิ่งที่น่าหวั ว่า ความเจริญชนิดนี้ ทำให้โรคประสาท
โรคจิตมันเพิ่มขึ้น; ข้อนี้ก็เห็นจะจริง เพราะว่าที่มาที่นี้
มาขอร้องให้อาตมาช่วยเป่าหัวมากขึ้น, เอาเป็นสันนิษฐานว่า
ที่ไหน ๆ ก็คงจะมากขึ้น ไม่มีสติปัญญาที่จะแก้ไขตัดต้น
เหตุของความทุกข์ แล้วก็มาให้เป่าหัว ให้หายทุกข์ ให้โชคตี
ให้เป็นสุข, อย่างนี้ไม่มีความเป็นพุทธบริษัท, เขาจะมา
ทำให้เราหมดความเป็นพุทธบริษัทไปด้วย. อาตมาก็บอกว่า
ทำไมไม่เป็นเป่าหัวนี้ทำไมไม่เป็น. เขาก็บอกว่า ทำไมจึงทำไมไม่เป็นละ
เป็นพระทั้งที? บอกว่าไม่ได้เรียนเป่าหัว. แล้วทำไมไม่
เรียนละ? เพราะว่าไม่เชื่อ, ไม่เชื่อว่ามันจะแก้ได้. เขาก็
ถลึงตา ทำเสียงไม่พอใจ, ไม่พอใจ แล้วก็กลับไป โดยไม่ได้
รับการเป่าหัว. คนอย่างนี้ถ้าไปทำวิปัสสนากัมมฐานหรืออะไร
ก็ต้องเป็นบ้าแน่ ต้องเป็นบ้าแน่ เพราะว่ามันจนจะบ้าอยู่แล้ว.

นี้เรียกว่า ไม่มีการกระทำที่ถูกต้องมาโดยลำดับ คือการศึกษาให้รู้ว่า ความทุกข์เกิดมาจากอะไร, แล้วก็จัดการกับต้นเหตุอันนั้นเสีย. เขามีชีวิตชนิดที่เป็นทุกข์ ทั้งที่ไม่รู้ว่าเป็นทุกข์ด้วยซ้ำไป; เพียงแต่ว่าไม่ต้องการ อย่างนี้ ไม่ชอบอย่างนี้, แล้วก็แก้ไขกันไป โดยที่ไม่รู้ว่ามีมูลเหตุอันแท้จริงมันอยู่ที่ตรงไหน.

การดำรงชีวิตเป็นของหนัก.

ทีนี้จะได้ดูกันต่อไปถึงคำว่า การดำรงชีวิต เพราะในวันนี้เราจะพูดถึงหัวข้อที่ว่า การดับทุกข์ที่มีอยู่ในตัวการดำรงชีวิต, ในตัวการดำรงชีวิตมีความทุกข์อยู่ในตัว, มีความทุกข์อยู่ในตัวการดำรงชีวิตนั้นแหละ. ต้องดูให้ดีจะได้พบว่า มันเป็นทุกข์เพราะเหตุอะไร?

กล่าวอย่างกว้างๆ ทิ้งไป ก็ต้องกล่าวว่า การดำรงชีวิตก็หมายถึงการถือของหนักอยู่แล้ว การดำรงชีวิตหมายความว่า การถือของหนักหรือถือตัวชีวิตไว้, ชีวิตนี้มันเป็นของหนัก เมื่อถือไว้มันก็หนัก, การดำรงชีวิตจึงเป็น

ของหนักอยู่ในตัวมันเอง. ขอให้มองดูอย่างกว้าง ๆ อย่างนั้น
ก่อน จะเข้าใจได้ง่ายขึ้น.

เมื่อมีการถืออะไรไว้ มันก็หนัก; เดียวนี้มีการ
ถือชีวิตไว้ จะโดยรู้สึกตัวหรือไม่รู้สึกตัวก็ตามใจ มันมีการ
ถือ แล้วมันก็เป็นของหนัก; อย่างนี้เราเรียกว่า การดำรง
ชีวิต ทรงไว้ซึ่งชีวิต หรือจะเลยไปถึงทะนุถนอมชีวิตอะไร
ก็ตาม มันเป็นการถือไว้ซึ่งชีวิต มันก็เลยกลายเป็นของ
หนัก. ต้องมีสติปัญญา มันจึงจะมองเห็น ว่าหนักอย่างไร
หนักเท่าไร โดยวิธีอย่างไร มันจึงกลายเป็นของหนักขึ้นมา
แล้วก็นำหัว ว่าการมีชีวิตมันเป็นของหนักอยู่ในตัวมันเอง,
แล้วมันเป็นของนำหัว แต่ก็ไม่มีใครหัว ไม่มีใครมองเห็น
จนหัว.

มองดูอีกทางหนึ่ง ก็เป็นที่น่าเวทนาสงสารตัวเอง,
แต่แล้วก็ไม่มีใครมองเห็น จนถึงกับว่าเวทนาสงสารตัวเอง.
นี่แหละมาถึงเวลาแล้ว ถึงคราวที่จะต้องมองเห็น แล้วก็จะได้
สงสารตัวเอง ว่าชีวิตนี้มันเป็นทุกข์ เป็นของหนัก,
แล้วเราถือไว้มันก็ต้องเป็นทุกข์ หรือเป็นของหนัก; ถ้า
จะไม่ให้ถือ จะต้องทำอย่างไร นี่จะต้องเป็นเรื่องที่จะต้อง

พูดกันไปโดยละเอียด. ^๕เดี๋ยวนี้^๕เพียงแต่^๕ขอให้^๕มองเห็นว่า^๕
มัน มีการถืออย่างไร แล้วเป็นทุกข์.

โดยสัญญาตญาณล้วนๆ มัน ก็เป็นของหนักอยู่แล้ว,
เรื่องสัญญาตญาณที่กล่าวมาแล้วอย่างยืดยาว ในการบรรยายชุด
ที่แล้วมา ว่าตามความรู้สึกในธรรมชาติ ของธรรมชาติ
โดยธรรมชาติ มันก็มีความรู้สึกว่าเป็นตัวเรา เป็นของเรา
เกิดขึ้นๆ แม้ว่าจะไม่มีมาแต่ในท้อง; พอออกมาจากท้อง
มาแล้ว ความคิดเหล่านั้นก็เกิดขึ้นๆ คือทารกนั้น พอใจใน
สิ่งใด ก็ถือว่าตนเป็นผู้พอใจ เป็นเจ้าของสิ่งนั้นๆ
แล้วมันก็เลยเป็นอย่างนั้นมากขึ้นๆ สำคัญว่าตัวเป็นเจ้าของ
สิ่งนั้นๆ มากขึ้น; นี่มาถือเอาเป็นของตัว มาถือเอาชีวิต
หรืออะไรที่รู้จักกันนั้นแหละว่าเป็นของตัว ตามสัญญาตญาณ
ล้วนๆ ก็หนักตามธรรมดา, เรียกว่าหนักตามธรรมดา.

ที่^๕หนัก^๕พอมากขึ้น^๕ๆ แก่กล้าขึ้น^๕ กลายเป็นกิเลส
สัญญาตญาณล้วนๆ ตามปกติมันกลายเป็นกิเลส, เป็น
กิเลส เป็นโลภะ โทสะ โมหะ เข้มข้น รุนแรงขึ้นมา มันก็
หนักยิ่งขึ้นไปๆ, แล้วก็มีอาการอย่างอื่นด้วย มันไม่ใช่แต่
หนักเฉยๆ มัน มีอาการทนทนมาน, มองดูในลักษณะที่เป็น

ของร้อน ก็ร้อนเหลือร้อน, มองดูในลักษณะที่เป็นของ
ผูกพันหุ้มห่อร้อยรัด ก็ผูกพันหุ้มห่อร้อยรัด, ในฐานะ
เป็นของปิด หรือคลุมมันก็ เป็นของปิด หรือคลุมอย่างยิ่ง
ยิ่งกว่าวามมืด, มันมืดยิ่งกว่าความมืด.

เพราะยึดถือตัวตนจึงเป็นของหนัก.

นี้แหละ ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ ว่า ตามที่มีตัวตน, ตัว
ตนโดยสัญญาตาณล้วน ๆ ก็หนักพออยู่แล้ว; เดี๋ยวนี้มันมา
เปลี่ยนเป็นกิเลส เป็นสัญญาตาณชนิดที่เป็นกิเลส มันก็หนัก
ยิ่งขึ้นไปอีก, หนักยิ่งขึ้นไปอีก. ข้อนี้จะรู้จักสังเกตกันหรือไม่
ก็เป็นที่น่าจะศึกษา. ถ้าเข้าใจเรื่องสัญญาตาณตามที่ได้
บรรยายมาก็คงจะมองเห็น ว่า สัญญาตาณล้วน ๆ นั้น
มันก็มี ความยึดถือตัวตนในระดับหนึ่ง, แต่พอเป็นกิเลส
เพราะความหลงมากขึ้น ๆ ยิ่งอายุมากยิ่งหลงมากขึ้น
มันก็ต้องหนักยิ่งขึ้นไปกว่าธรรมดา.

อยากจะให้เปรียบเทียบ ว่ามันมีสัญญาตาณตาม
ธรรมดา รู้สึกว่ามีตัวตน ถนอมตัวตน ดันรนเพื่อจะอยู่

รอดด้วยกันทุก ๆ ชนิด, ทุก ๆ ชนิดของสิ่งที่เรียกว่าชีวิต
นับตั้งแต่ต่ำที่สุดก็คือต้นไม้. ต้นไม้ก็มีความรู้สึกที่ต้องการ
จะอยู่รอด ต้องการที่จะไม่ตาย, ดังนั้นชนวนขยายทุกอย่าง
เพื่อความอยู่รอด มันก็ทำไปเพียงเท่านั้น แล้วมันก็เรียกว่า
ไม่มากมาย.

แต่พอมีชีวิตสูงขึ้นไปกว่านั้น เช่น เป็นสัตว์ มันก็
ต้องการที่จะเป็นหรืออยู่หรืออะไร ที่ยิ่งไปกว่าต้นไม้, มันก็เลย
มีความหนัก, รู้สึกหนักในจิตใจของสัตว์ทั่วไป เห็นได้โดย
ง่าย; คูนสัตว์เช่นสุนัขและแมวเป็นต้น มันมีปัญหามากกว่า
ต้นไม้ มากกว่าต้นไม้^{นี้}มาก มากนัก.

ที่^{นี้} สูงขึ้นมาถึงคน ความรู้สึกคิดนึกโดยอวิชชา
มากขึ้นไปอีก ก็เลยมีปัญหามากไปกว่านั้น มากกว่าสัตว์
เครื่อง जानเช่นสุนัขและแมว, คนจึงต้องทุกข์เหมือนกับ
ถูกลงโทษ ยิ่งกว่าสุนัขและแมว. สุนัขและแมว^{นี้}มันไม่เคย
เป็นโรคนอนไม่หลับ; คน^{นี้}เป็นโรคนอนไม่หลับได้ง่าย ๆ,
สุนัขและแมวไม่เป็นโรคประสาท ชนิดที่มาขอให้เป่าหัวหรือ
รดน้ำมนต์ แต่คน^{นี้}มันเป็นกันมาก, สุนัขและแมวไม่ได้
เป็นโรคจิตอย่างชนิดที่คนเป็น ที่จะเรียกว่าสุนัขบ้าแมวบ้าน^{นี้}

มันไม่ใช่อย่างเดียวกัน มันไม่ใช่บางอย่างเดียวกัน มันเป็นโรคชนิดหนึ่งทางกาย, แต่โรคจิตชนิดที่คนเป็นนี้ มันลึกซึ้งกว่านั้นมาก แล้วก็ไม่มีแก้สั้ว นี้เรียกว่า เป็นอย่างไร.

ถ้าว่ามีกันตามธรรมดา ตามสัญญาตามธรรมดา อย่าไปส่งเสริมมันด้วยกิเลส มันก็ไม่มากมายอะไรนัก, ยังมีกิเลสหนาขึ้น ก็ยังต้องมีความลำบากเพราะการดำรงชีวิตมากขึ้น; แต่ถึงอย่างไรก็เป็นอันกล่าวได้ว่า ถ้ามีชีวิตแล้วมันก็ยึดถือเป็นตัวตน ก็มีความทุกข์เพราะการยึดถือไว้ซึ่งตัวตน ด้วยกันทั้งนั้น.

บทสวดว่า ภารา หเว ปณฺจกฺขนฺธา นั้น เป็นหลักเกณฑ์ที่ยึดถือได้ที่ว่า เพราะมีขันธ ๕ รู้สึกรู้คิดนี่อะไรก็ได้ ก็เกิดความรู้สึกนึกเป็นตัวเองเป็นตนเป็นของตนเองขึ้นมา จนเป็นความทุกข์. ตันไม่รู้สึกรู้คิดเดียว มันก็เป็นทุกข์ชนิดเดียว, สัตว์รู้สึกมากขึ้นไป ก็เป็นทุกข์มากกว่า, มนุษย์เป็นทุกข์มากกว่า, เทวดาก็จะยิ่งขึ้นไปอีก หลงใหลในความสุขอย่างเหนียวแน่น, เทวดาชั้นสูงสุด เรียกว่าภวักคพรหม พรหมชั้นสูงสุดนั้นแหละ ก็ยิ่งกลัวตาย ยิ่งมีปัญหารื่องกลัวตาย เพราะว่าอยาก

อยู่ เพราะว่าอยากอยู่ เพราะว่า เป็นสุขสงบเย็นอย่างแบบ
พรหม, ก็ยิ่งกลัวตาย ก็มีปัญหานักที่สุดไปอีกแบบหนึ่ง.

นี่เรียกว่า ถ้าว่ามีสัญญาชฌาณแห่งตัวกู — หรือ
ของกูแล้ว มันก็ต้องหนัก อย่างนี้แหละเป็นธรรมดา; พุท
อย่างอุปมาว่ามันต้องแบก แบกชีวิต ทุนชีวิต หัวชีวิต อะไร
ก็ตามเถอะ ซึ่งเรียกว่าเป็นของถือหรือยึดถือ, มันมีการแบก
ชีวิตด้วยสัญญาชฌาณ รู้สึกเป็นตัวกู — ของกูโดยพื้นฐาน.

ความหนักในการแบกชีวิตมีเป็นชั้น ๆ.

ที่มันก็ขยายออกไปกว่าโดยพื้นฐาน ก็คือว่าธรรมดา
เพราะอำนาจของกิเลส ต้องการมากขึ้นไป ซึ่งเราอาจจะแยก
ให้เห็นชัดออกจากกัน ดังที่จะแยกให้เห็นสัก ๓ ชั้น : อาศัย
ข้อเท็จจริงในตัวมันเอง ที่เราอาจจะมองเห็นได้ เป็นหลัก
สำหรับแยก : —

พวกที่ ๑ เป็นทุกข์ลำบาก เพราะหาปัจจัยเลี้ยง
ชีวิต. ปัจจัยเลี้ยงชีวิตสำหรับคน ก็คือปัจจัย ๔ : อาหาร
เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย การเยี่ยวยาแก้ไขรักษาโรค; ทั้ง ๔
อย่างจำเป็น ถ้าขาดไปมันอยู่ไม่ได้ หรือถ้าขาดมากเกินไป

มันถึงกับตาย ก็ต้องค้นรหบบ้างจ้ะ เครื่องบำรุงชีวิต เรียกว่า บ้างจ้ะ ๔ ก็เช่นกัน. อาหารก็รู้จักกันแล้วว่าจะอย่างไร, เครื่องนึ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยาแก้โรค; มีบ้างจ้ะ ๔ ก็เป็นทุกข์ไปตามระดับธรรมดา หาไม่ได้ก็เป็นทุกข์.

พวกที่ ๒ มันมีอย่างที่สูงขึ้นไป เพื่อหรือเกิน คือบ้างจ้ะที่ ๕, บ้างจ้ะที่ ๕ เรียกอย่างล้อๆว่า บ้างจ้ะที่ ๕ คือหาความเพลิดเพลิดแห่งชีวิต, สิ่งประเล้าประโลมใจให้เกิดความเพลิดเพลิดแห่งชีวิต นี่ไม่รู้สึกรู้สั, ถ้าเราจะดูที่บางคนหรือบางแห่ง เขาสนใจในบ้างจ้ะที่ ๕ นี่ เพลิดเพลิดแห่งชีวิตยิ่งไปเสียกว่าบ้างจ้ะ ๔ มันก็เพิ่มเข้ามาอีกมากมาย.

บ้างจ้ะที่ ๕ นั้น มันไม่ใช่ของจำเป็นแก่ชีวิต; แต่ความโง่ความหลง ทำให้เห็นเป็นว่าจำเป็นแก่ชีวิต, แล้วมันก็เพื่อความเอร็ดอร่อย เหมือนอย่างว่ากินอาหาร ตามปกติไม่เอร็ดอร่อยอะไรกันนักก็ได้ หรืออร่อยบ้างตามธรรมดาก็อยู่ได้, แต่เดี๋ยวนี้มันให้อร่อยยิ่งขึ้นไปอร่อยยิ่งขึ้นไปหมด ความหมายแห่งคำว่าอาหาร กลายไปมีความหมายแห่งคำว่า อามิส, อาหารกลายไปเป็นอามิส คือเหยื่อ. ถ้า

อาหารเครื่องบำรุงร่างกายตามธรรมดา, ถ้า আমি สักก็มีส่วนที่
ทำให้เกิดความเอร็ดอร่อย, เดียวนี้เรามาสนใจเรื่องนี้นักมาก.

แล้วก็ยังมีหลายระดับความเอร็ดอร่อยนี้ : อยู่
ในสภาพของเล่นก็มีเป็นอันมาก, มีของเล่นเพื่ออร่อย ทางตา
ทางหู ทางจมูก ทางอะไรตาม, แล้วก็ สูงขึ้นไปจนถึงกับ
เป็นศิลปะวัตถุ เพื่อความอร่อยแก่จิตใจ. ศิลปะวัตถุ
บางคนอาจจะไม่รู้ : ความงาม ความลึกซึ้ง ความประหลาด
จนไม่รู้ว่าจะไปถึงไหนกัน; ศิลปะวัตถุเช่นภาพเขียนบางภาพ
ราคา ๗ แสน ๗ ล้าน ภาพเขียนบางภาพมันมีคนซื้อขายกัน
เป็นหมื่น เป็นแสน เป็นล้าน แล้วก็มียุ่่มาก มียู่ทั่วไป,
นี่ มันเพื่อสักเท่าไร มันเพื่อสักเท่าไร ขอให้ลองคิดดู. นี่
ปัญหาส่วนที่ ๒ คือมันต้องการให้ประเล้าประโลมใจ ละเอียต
ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป, แล้วก็หาหัวที่ว่า ภาพเขียนที่ราคาแสน ๆ
ล้าน ๆ นั้น ถ้าให้เรา เราก็ไม่เอา ดูไม่ออกด้วยว่าเป็นอะไร
แล้วไม่รู้ว่ามันจะดีที่ตรงไหน, แต่เขาก็ซื้อขายกันเป็นแสน
เป็นล้าน แล้วก็มียุ่มาเสียด้วย. นี่เรียกว่า สิ่งผลิตผลิต
เกินกว่าธรรมดา ก่อนนี้ไม่ค่อยมีตอก; ถ้าเป็นสมัยคนบ้า
สมัยโน้นแล้วก็จะไม่มีก็ว่าได้, แล้วค่อยมีขึ้นมา ค่อยมีขึ้นมา

ตามสมัยที่มนุษย์มันเจริญ โดยเฉพาะสมัยนี้ : ภาพเขียนบางภาพซึ่งไม่รู้ว่าเป็นอะไร ราคาเป็นแสนเป็นล้าน.

ที่นี้ไม่ต้องถึงนั้นดอก ที่มันพอที่จะหลงใหลกันเรื่องความสวยงามเอร็ดอร่อย รับประทานได้มากแล้วละก็ คนก็ซื้อหากันมาก; ฉะนั้นจึงมีอาหารประเภทที่เรียกว่าให้โทษ เพื่อ เพิ่มขึ้นในโลกด้วย, เพิ่มขึ้นในโลกด้วย อย่างที่มีปัญหาอยู่เป็นประจำ. เรื่องพงศาวดารบ้าง, เรื่องของไม่สะอาดบ้าง, เรื่องมลพิษบ้าง, เกิดมาแต่สิ่งที่มีมันเพื่อมันเกิน, นี่ก็เป็นทุกข์อย่างหนึ่ง จากสิ่งที่เกินจำเป็น จะต้องเรียกว่าปัจจัยที่ ๕.

พวกที่ ๓ ที่นี้อีกอันหนึ่งซึ่งมันก็มีอยู่จริง ก็ต้องเอามาพูดด้วย ว่า ความทุกข์ที่เกิดมาจากอาการที่จะดับทุกข์ นั้นแหละ, การที่ต้องการจะรอดจากความทุกข์ ต้องการจะดับทุกข์ นี่ก็ต้องดิ้นรนขวนขวาย จนมีอาการเป็นทุกข์ขึ้นมาอีกแบบหนึ่ง; จะรักษาโรคร้ายไข้เจ็บให้หาย มันก็เป็นปัญหายุ่งยากลำบาก, จะทำให้หมดกิเลส ก็เป็นปัญหายุ่งยากลำบาก, นี่เรียกว่าปัญหาหรือความทุกข์ ที่เกิดมาจากการที่ตั้งใจจะดับทุกข์นั่นเอง.

เราเลยได้ปัญหาหรือความทุกข์เป็น ๓ ระดับ :
 ระดับหนึ่งเท่าที่จำเป็นตามธรรมชาติธรรมดา เช่นหา
 อาหารกิน หาที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยาแก้โรค นี่ก็เป็น
 ปัญหาอยู่แล้ว. ที่นี้ ปัญหาของเพื่อของเกินเข้ามาอีก,
 ครั้นมีความทุกข์มากขึ้นแล้ว ก็จะต้องจัดการกับความ
 ทุกข์นั้นอีก ไปซื้อหาภานาจนเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นต้น. และ
 แม้แต่ความทุกข์ที่มีอยู่ตามธรรมดาๆ เราก็ต้องจัดการแก้ไข,
 การจัดการแก้ไขนั้นก็ปัญหาแหละ ก็เป็นปัญหา มันก็เป็น
 ปัญหา. ฉะนั้นเราจะต้องรู้ว่า ตามความเป็นจริงเกี่ยวกับ
 ความทุกข์นั้น มันมีอยู่อย่างไรถึงขนาดนี้. มองกลับไปให้
 เห็นว่า ความทุกข์มันก็มีอยู่ในตัวชีวิต ที่ต้องการจะดำรง
 อยู่, หรือว่าในการดำรงชีวิตอยู่นั้นแหละ มันเป็นความทุกข์
 หรือเป็นความหนักอยู่ในตัวมันเอง.

๘๘ ๘๘ ๘๘ ขั้วตมทงเสนทและควมเลวร่าย.

ที่นี้มาดูกันอย่างละเอียดตามหลักของธรรมะต่อไปอีก
 ละเอียดลงไปอีก คือ จะดูชีวิตใน ๒ แ่ง : แ่งแรกคือ
 อัสสาทะ, แ่งที่ ๒ คือ อาทีนะวะ. แ่งที่ ๑ อัสสาทะคือ

ความน่ารักน่าพอใจ เป็นเสน่ห์ ยั่ววนให้หลง นี้อัสสาทะ, ชีวิตมีอัสสาทะ ยั่วให้เป็นอย่างนั้น, แล้วพร้อมกันนั้น. ชีวิตก็มีอาทีนะวะ ความเลวร้าย ความต่ำทราม หรือความโหดร้าย, มีอยู่เป็นคู่กัน.

ที่นี้จะดูในแง่ของอัสสาทะ ก่อน อัสสาทะที่เป็นโดยมาก ที่ตกจมกันมาก หลงใหลกันมาก ก็คือ สิ่งที่เราเรียกว่ากามคุณ กามคุณ; ถ้าไม่มีชีวิตสิ่งที่เรียกว่ากามคุณก็ไม่มี ดอก ใคร ๆ ก็รู้ได้ เพราะมีชีวิตมันก็มีสัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์ อะไรต่าง ๆ คิดมาในชีวิต, แล้วมันก็ต้องมีการสืบพันธุ์ ซึ่งเขาปิดหน้า เคลือบไว้ด้วยกามารมณ์, มันก็เลยหลงใหลกับสิ่งเหล่านั้นในฐานะเป็นอัสสาทะ.

ในพวกชั้นต่ำสุด ปุถุชนธรรมดานั้นก็คือ. กามคุณ หลงใหลกันไปถึงสุดเหวี่ยงของปุถุชน ชั้นต่ำชั้นเลวที่สุด; ถึงแม้ดีขึ้นไปกว่านั้น ไม่หลงใหลกามคุณ ก็ไปหลงใหลความสุขที่เกิดจากสมาธิ มีอยู่เป็น ๒ ระดับคือ ระดับรูปฌาน และ ระดับอรูปฌาน, ได้สมาธิในระดับรูปฌานแล้ว ก็พอใจหลงใหล อย่างบทกลอนสอนเด็กว่า เข้าฌานนานนับเดือน ไม่เขื่อยเขื่อนกาย จ้าศีลกินวาตา เป็นผาสูกทุก

ค้นคว้า ความหมายเปรียบเทียบให้เห็นได้อย่างนั้น. พวก
 ฤๅษีมีนี้เหล่านั้นก็ *หลงความสุขในรูปฌาน* เหมือนกับที่
 บุณฺณคนโง่หลงไหลในกามคุณ; **น้ำหนักปริมาณของ**
ความหลงไหลมันเท่ากัน แต่พวกหนึ่งหลงไหลในกามคุณ,
 พวกหนึ่งหลงไหลในสิ่งที่ไม่ใช่กามคุณ, แต่ก็มีรสแก้จิตใจ
 เป็นความพอใจ. ถ้าสูงขึ้นเป็น *อรุพฌาน* คือ *ฌานที่ไม่มี*
รูปเป็นอารมณ์; ฌานที่มีรูปเป็นอารมณ์อย่างหนึ่ง ฌานที่
 ไม่มีรูปเป็นอารมณ์อย่างหนึ่ง, **ทั้ง ๒ ฌานนี้ก็เบญทตง**
แห่งความพอใจยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน ว่าประเสริฐ
 ที่สุดวิเศษที่สุดโดยเท่ากัน. เพราะฉะนั้น **ชีวิตนี้ในแง่หนึ่ง**
ก็มีอัสสาทะอย่างนี้ หาความพอใจอย่างรุนแรงได้ทั้งใน
 แง่ของกามธาตุ รูปธาตุ และ อรุพธาตุ.

เอา ธรรมดาสามัญกัน ก็แล้วกัน ว่าธรรมดานี้ก็
 หลงไหลในเรื่องกามารมณ์, กามธาตุ มีตา หู จมูก ลิ้น
 กาย ใจ เป็นเครื่องสัมผัสติดต่อกับอายตนะภายนอก ก็อรุพ
 เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์; ตรงนั้นระวังให้ตี
 ถ้ามั่นกลายเป็นมีความหมายทางกาม แล้วมันก็เป็น
 กามคุณ : รูปที่น่ารัก เสียงที่ไพเราะ กลิ่นที่หอมหวาน รส

ที่อรรย สัมผัสผิวหนังที่นุ่มนวล ยกมาแต่ทางวัตถุ ๕ อย่างว่า
เป็นกามคุณ.

กามคุณ แปลว่า มีคุณแก่กาม คือมีค่าแก่กาม ; สิ่งที
เรียกว่ากาม คือความรู้สึกกำหนดและพอใจ นั้นเรียกว่ากาม,
ส่วน กามคุณนั้นคือวัตถุสำหรับความกำหนดและพอใจ. นี่มี
กามเป็นความรู้สึกอยู่ภายในก็หาเหยื่อภายนอกคือกาม
คุณ จนเป็นวิสัยธรรมดา ๆ ของสัตว์ในระดับต่ำเช่นนี้ ;
เพียงแต่ปล่อยไปตามธรรมชาติธรรมดา มันก็ไม่น่าสนุกเสีย
แล้ว.

ในระดับสัตว์เดรัจฉาน ก็หลงไหลในเหยื่อหรือ
กามคุณนี้ จนมีปัญหายุ่งยากลำบากเหมือนกัน, แต่ไม่เท่า
กับมนุษย์ ซึ่งเพ้อมากกว่านั้น หลงไหลในระดับที่สูงสุด
ไปกว่านั้น, มีความยุ่งยาก มีปัญหาเต็มไปหมด เพราะ
ความหลงไหลในกามคุณ ; บางอย่างก็ดึงดูดใจมาก, บาง
อย่างก็ธรรมดาสามัญ, แล้วบางอย่างก็เป็นเรื่องบ้าบอเดียว
แต่ไม่รู้จักจบ, ความพอใจบ้าบอเดียวนั้นแหละ ไม่รู้จักจบ
จักสิ้นจนตลอดชีวิต. นี่เรียกว่ามันเป็นอัสสาทะ อย่าง
เปิดเผยที่สุดก็มี, แร้นลับอย่างมองเห็นยากที่สุดก็มี หลอกหลวง

เหลือประมาณก็มี, หลอกหลวงไม่มากก็มี. คุณเองก็แล้วกัน
ว่า สิ่งที่เราเรียกว่ากามคุณนั้นเป็นอย่างไร, จั๊ยึกเอาจิตใจของ
คนได้อย่างไร.

ความที่มันมีอำนาจอย่างนั้น เขาเรียกว่าอัสสาทะ
แปลว่า อำนาจยึดหน่วงจิตใจของคนที่เสพที่คบ, บางที่เราแปล
คำว่าอัสสาทะนี้ว่าเสน่ห์ก็มี มันเข้าใจได้ง่ายว่า, มันมีเสน่ห์
อย่างไร; แล้วตรงกันข้าม มันมีพิษอย่างไร มีพิษสงอย่างไร.
กามคุณนี้มีเสน่ห์อย่างนี้, แล้วที่มันก็มี แก่พิษสง ว่า
ชีวิตนี้มันมีพิษสง คือความทุกข์อยู่ในตัวมันเองอย่างไร
คู่กันกับอัสสาทะ. มันมีอัสสาทะสำหรับออร่อย สำหรับ
เป็นเสน่ห์ สำหรับออร่อย; ที่นี้ในคราวเดียวกัน ในขณะที่
เดียวกันนั้น มันก็ทำให้เกิดความลำบากแสนเข็ญในการแสวง
หา; บางคนกว่าจะได้กามารมณ์มาสักอย่างหนึ่งตามความ
พอใจนั้น แทบจะเลือดตากระเด็น แต่มันก็ยังเอายังอุตุส่าห์ทำ,
ไปทำงานแทบตาย รวบรวมเงินได้เท่าไรไปซื้อหากามารมณ์;
ส่วนที่ต้องลำบากนั้นคือพิษสงของมัน.

ตามปกติทั่วไป ที่อยู่ในโลกนี้ มันก็ต้องต่อสู้กัน
แย่งชิงแข่งขันกัน เป็นเหตุให้เบียดเบียนกัน เป็นเหตุให้

อิจจาริชยากัน เป็นเหตุให้ไม่รู้จักผิดชอบชั่วดี; แม้แต่ที่เป็นบิตามารตากับบุตร ถ้าเกิดหลงไหลในกามารมณ์แล้วก็ทำผิดพลาดหมด จนไม่มีความเป็นบุตรหรือเป็นบิตามารตา พึ่งกับน้องมันก็ฆ่ากันได้ เพราะความหลงไหลในกามารมณ์. หรือจะมองอีกทางหนึ่งว่า มันไม่มีอะไรอย่างนั้นแล้ว ในที่สุดมันก็ไปจบอยู่ด้วยการเป็นโรคจิต โรคประสาท โรคทรมาณจิตใจ เสียสติสมปฤติ เพราะว่าสิ่งนั้นมันมีมา ยิ่งกว่ายาเสพติด.

ถ้ามองในแง่ร้าย แ่งอย่างนี้ จะพบว่าชีวิตนี้ก็เต็มไปด้วยอาที่ณะวะคือพิษสง, มองอย่างโง่เขลาอีกทางหนึ่งก็ว่า ชีวิตนี้เต็มไปด้วยอัสสาทะ คือเสน่ห์ที่น่ารัkn่าพอใจ: มันมีอยู่เองทั้ง ๒ อย่างอย่างนี้ เราก็ไม่รู้, แล้วก็เรพล่อยไปตามความไม่รู้ มันก็ได้หลงไหลไปตามความไม่รู้.

จะมองในแง่อัสสาทะ น่ารักน่าพอใจ แ่งอาที่ณะวะ น่าเกลียดน่าชัง มันก็เป็นเรื่องตัวกู—ของกู ingsั้นแหละ, มันมีความโง่เรื่องตัวกูเรื่องของกู มันจึงไปยึดเอาในแง่อัสสาทะบ้าง อาที่ณะวะบ้าง ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ.

เมื่อชีวิตมันเป็นอย่างนี้ แล้วคนมันโง่ เข้ารูปเข้า
รอยกันอย่างนี้ มัน ก็คือความทุกข์ทรมานตลอดชีวิต,
ไม่ได้ทำงานเพียงเพื่อค้ำทุกข์ดอก, มัน ทำงานเพื่อจะหล่อ
เลี้ยงความทุกข์ให้ยิ่งขึ้นไป. ไปดูในบ้านในเรือนของบาง
คน ของเศรษฐีมหาเศรษฐีก็ยิ่งแล้วใหญ่เลย, ไปดูในบ้าน
ในเรือนของพวกเศรษฐี เต็มไปด้วยของไม่จำเป็น, เต็มไป
ด้วยของหล่อเลี้ยงความรู้สึกทางกามารมณ์ หรือทางกิเลสบาง
ประเภทให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป แต่รวมเรียกว่า เพื่อหล่อเลี้ยงตัวกู—
ของกู ให้มันเข้มข้นมากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป.

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ควรสนใจว่า มนุษย์กำลังเป็น
อย่างไร, มนุษย์กำลังไปหลงในสิ่งที่ทำให้เกิดความทุกข์
และเกิดปัญหา, บุชาเป็นสิ่งที่เลิศสิ่งวิเศษประเสริฐสำคัญไป
เสียอีก แทนที่จะรังเกียจว่า มันเป็นความทุกข์. ฉะนั้น
การเพื่อหรือการเกินมันก็เกิดขึ้นในทุกรูปแบบ : เรื่อง
อาหารการกิน มันก็เกินเหลือจะเกิน, เรื่อง การนุ่งห่ม แต่ง
เนื้อแต่งตัว มันก็เกินเหลือที่จะเกิน, เครื่องใช้ไม่สอย ที่อยู่
ที่อาศัยมันก็เกินเหลือที่จะเกิน, การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ
มันก็เกิน คือเป็นไปในทางที่สำรวยสำอวมากเกิน เกินจน
ไม่รู้ว่าจะเกินอย่างไร.

นี่ปัญหามันก็เกิดขึ้น ยังมีเงินมากยังมีทรัพย์สมบัติมาก แทนที่จะนอนหลับสนิท มันกลับยิ่งนอนหลับยาก, เวลาที่จะมีจิตใจว่างหรือโปร่งเยือกเย็น ว่างโปร่งตามธรรมชาตินั้นหายาก เพราะมัน มีปัญหาเรื่องกิจการงาน เรื่องเป็นห่วงวิตกกังวล ความไม่ปลอดภัย ความจะสูญเสีย, กระทั่งว่าความไม่ได้มากมาย ไม่ได้มาใหม่มาๆ ให้ทันแก่ความอยาก.

ซึ่งเรียกว่า ในแง่หนึ่งมันก็เป็นอัสสาทะ, ในแง่หนึ่งมันก็เป็นอาทีนะวะ คือมีทั้งความเอร็ดอร่อยพร้อมกันไปกับความเป็นทุกข์ เป็นโทษ เป็นพิษเป็นภัย. ทำอย่างไรชีวิตจึงจะไม่เป็นอย่างนี้ เรียกว่าดับทุกข์.

การดับทุกข์ต้องใช้หลักมัชฌิมาปฏิปทา.

อ้าว, ที่นี้ก็ทำอย่างไรจะไม่เป็นอย่างนี้ คนที่เขาชอบเขาก็จะพูดว่า เขามีสิทธิที่จะทำนี่ เป็นประชาธิปไตยเขาก็มีสิทธิที่จะทำ เขาก็จะทำ. เขายังทำเกินเท่าไร มันก็ยังมีปัญหา ทำความยุ่งยากลำบากแก่เขามากเท่านั้น; ฉะนั้นเราไม่ต้องการจะให้เกิดปัญหายุ่งยากลำบาก ที่ไม่จำเป็น

เหล่านั้น เราก็จะทำจะมีแต่เท่าที่พอดี ที่พอเหมาะพอดี เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา — การประพฤติกระทำที่อยู่ตรงกลาง ตรงกลาง เรียกว่าพอดี.

คนบางคนเข้าใจผิด คำว่ามัธยัสถ์ มัธยัสถ์ ต้องเป็นเรื่องกระเบียดกระเสียร เป็นเรื่องอดอยากปากแห้ง เรื่องรักเข้มข้ม, คำว่ามัธยัสถ์ไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น. มัธยัสถ์ แปลว่า อยู่ตรงกลาง ; ถ้าเรียนบาลีเรียนสันสกฤตเสียบ้างก็จะรู้ว่า มัธยะ แปลว่า ตรงกลาง, สดะ แปลว่า อยู่ มัธยัสถ์ แปลว่า อยู่ตรงกลาง เช่นเดียวกับมัชฌิมาปฏิปทา. ความมัธยัสถ์ ความอยู่ที่พอดี ที่ถูกต้อง เป็นกลางและพอดี; ขอให้เรารู้จัก ความอยู่ตรงกลาง ไม่ขาดแคลนจนเป็นทุกข์, แล้วก็ ไม่มากไม่เหลือเพื่อ จนเพิ่มปัญหา หรือเพิ่มความทุกข์ที่มันไม่ควรจะมี.

การดับทุกข์ของคนในโลกมี ๓ วิธี.

เอาละ, เรามาพิจารณากันตรงๆว่า เราจะกำจัดความทุกข์ที่กำลังได้รับกันอยู่นี้ ด้วยอาการอย่างไบบ้าง, ด้วยอาการอย่างไบบ้าง? จะดับทุกข์กันด้วยอาการอย่างไบบ้าง?

ถ้าดูทั่ว ๆ ไปในโลกเท่าที่กำลังเป็นอยู่เวลานี้ จะพบได้ว่ามัน
มีสัก ๓ วิธี :—

วิธีที่ ๑. วิธีที่มากที่สุดของคนโง่มากมหาศาลของ
คนโง่ คือ กลบเกลื่อนความทุกข์, กลบเกลื่อนความทุกข์
ด้วยเอาเหยื่อล่อ, เอาอะไรมาหลอกมากลบเกลื่อนความทุกข์
หาอะไรมาทำให้เพลิน ๆ เป็นเหยื่อล่อไปเสีย, เรียกว่ากลบ
เกลื่อนความทุกข์. ไปหลงไหลในความสวยงามเอร์ดี
อร่อยสนุกสนาน ให้มันลืมความทุกข์ไปเสีย. นี่เขา
ใช้วิธีดับทุกข์ด้วยการกลบเกลื่อนความทุกข์ มันก็ได้ชั่วคราว
เดียวใจ มันก็ต้องเปลี่ยนเป็นกลบเกลื่อนไม่ได้แล้ว ต้องหา
อันใหม่มาอีกแล้ว, เดียวก็ต้องหาอันใหม่มาอีกแล้ว. นี่
เป็นเหตุให้คนในโลกนี้ต้องมีกินอย่างนั้น, ต้องมีใช้อย่างนั้น,
ต้องมีแต่งตัวอย่างโน้น, เปลี่ยนแปลงเรื่อย เพื่อจะกลบ
เกลื่อนความทุกข์ ไปวัน ๆ หนึ่ง กว่ามันจะตายเลิกกัน.
การดับทุกข์ด้วยการหาอะไรมากลบเกลื่อนความทุกข์ นี้ ไม่ใช่
วิธีของพุทธบริษัท คือมันไม่ตัดต้นเหตุ.

วิธีที่ ๒. ที่นี้วิธีที่ดีที่ถูกต้องตามหลักของทาง
ศาสนา ก็คือ ประพฤติศีลธรรม จริยธรรมให้ถูกต้อง

แล้วก็มีความสุขอย่างถูกต้อง, กลบเกลื่อนความทุกข์ หรือ
ว่าแก้ไขความทุกข์ อย่างนี้ถาวรกว่า, ปฏิบัติให้ถูกต้อง
ตามหลักของศีลธรรมจริยธรรม รู้จักทำจิตใจให้สงบเย็นตาม
สมควร, ใช้คำว่าตามสมควร ตามสมควรของอรรถภาพ, เป็น
สัตว์บุรุษ เป็นวิญญูชนที่มีสติปัญญา ที่จะควบคุมความ
ทุกข์ได้ มีความสุขอยู่ในระดับของคนธรรมดา, เรียกว่า
โลกียสุขที่ถูกต้องก็แล้วกัน. นี่ก็เป็นวิธีหนึ่ง มีความสุขที่
ถูกต้องตามหลักของจริยธรรมเสีย, ก็แก้ไขไปได้วิธีหนึ่ง.

ที่นี้ วิธีที่ ๓. มันเลิกหรือยอดสุดไปเลย สามารถ
จะศึกษาปฏิบัติจนอยู่เหนือความทุกข์ เข้าถึงความว่าง.

ระดับมีอยู่ถึง ๓ ระดับ คือความทุกข์พื้นฐาน
ระดับหนึ่ง, แล้วสูงขึ้นไปเป็น ความสุข คือไม่ทุกข์, แล้ว
สูงขึ้นไปอีกระดับหนึ่งคือความว่าง ซึ่งไม่มีใครพูดถึง
ไม่มีใครอยากได้ ไม่มีใครปรารถนา, ได้ยินแล้วก็สั่นหัว
แล้วจะถือว่าเป็นเรื่องไม่มีประโยชน์ และไร้สาระเสียด้วยซ้ำไป
ไม่มีรสชาติอะไร. นี่เพราะไม่เคยรู้จักรสของความว่าง ไม่
รู้จักรสของธรรมะ; เหมือนแมลงวันรู้จักแต่รสของของเน่า
เหม็น แมลงผึ้งมันรู้จักรสของของหอมของดอกไม้ แต่ไม่มี

แมลงอะไรที่จะรู้จักรสของความว่าง ที่สูงไปกว่านั้น, มีกัน
แต่แมลงวันกับแมลงผึ้งในโลกนี้ จึงไม่ได้มีใครมีความ
คิด หรือขวนขวายในเรื่องโลกุตตระ หรืออยู่เหนือโลก
เหนือเหตุปัจจัยในโลก, มันจึงมีอยู่อีกพวกหนึ่ง คืออยู่เหนือ
ความสุขขึ้นไปอีก อยู่เหนือความสุขขึ้นไปอีก พ้นจากทุกข์
มาถึงความสุข พ้นจากความสุขจะถึงความว่าง.

พระนิพพานนั้นอยู่ในพวกความว่าง ไม่ปรุง
แต่งให้เกิดความรู้สึกเป็นอารมณ์สุขหรืออารมณ์ทุกข์, แต่
โดยเหตุที่มันไม่มีความทุกข์ เราจึงเรียกว่าความสุข. เมื่อ
จะพูดให้ถูกต้องตามความจริงแล้วก็เรียกว่า ที่สุดจบ
แห่งความทุกข์, ไม่ใช่เรียกว่าความสุข; แต่เพื่อจะ
ให้คนสนใจ หันมาสนใจในพระนิพพานได้ง่ายขึ้น ได้มากขึ้น
ท่านก็พูดอีกที่หนึ่งว่า นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง, สุขอย่างยิ่ง
อย่างยอดเยี่ยมเลิศ, นั่นเป็นคำพิเศษพูดในบางคราว ลักษณะ
โฆษณาชวนเชื่อ แต่ที่ พระพุทธเจ้าตรัสอยู่เป็นประจำ
แล้ว ท่านก็เรียกว่า อนโต ทุกขสส คือ ที่สุดแห่งความ
ทุกข์.

ถ้าพูดตามหลักนี้ ความทุกข์ดีเป็นความทุกข์แบบ
หนึ่ง, ความสุขก็เป็นความทุกข์แบบหนึ่ง, เพราะความสุข
มันต้องมีความพอใจในความเอร็ดอร่อย มีความรู้สึกดีมัน
ถือมันตามสมควร มันจึงจะเป็นความสุขขึ้นมา. ฉะนั้น
ความสุขจึงมีลักษณะเป็นของหนัก; ลองไปเมาความ
สุข บ้าความสุข หลงความสุขเถอะ มันก็เท่ากับถือของหนัก
ไม่ว่าวันก็เป็นโรคประสาทเหมือนกันแหละ. ฉะนั้นจึง ไม่
ต้องการให้ยึดถือหรือยึดมั่นในเรื่องของความสุข, ให้ละ
ขึ้นไปเสีย, พ้นขึ้นไปเสียเป็นความว่าง.

ในโรงหนัง ภาพเขียนที่ฝาผนังในโรงหนัง มีอยู่
ภาพหนึ่ง ไปดูให้ดี รูปเมฆลอยขึ้นเหนือโบสถ์ เหนือยอด
โบสถ์ ขึ้นไปบนฟ้า, รูปคนเป็นเมฆลอยขึ้นไปเหนือโบสถ์
เหนือทุกอย่าง ว่าพ้นแล้วไฉย. ภาพพ้นแล้วไฉยนะ, มัน
ต้องพ้นจากทุกอย่าง พ้นจากที่จะหมอบคลานอยู่เหมือนจิ้งจก
ตุ๊กแก ซึ่งแม้ขึ้นไปถึงยอดโบสถ์แล้ว มันก็ขึ้นไปไม่ได้;
มันต้องเหมือนกับเมฆที่ลอยอยู่เหนือโบสถ์, เหนือ
ขึ้นไป ๆ เหนือขึ้นไป, แล้วก็ ร้องว่าพ้นแล้วไฉย. รูปเมฆ

นั้นมีลักษณะเหมือนรูปคนร้องออกมาว่า พันแล้วโว้ย, ไปศึกษาดูให้ดีๆเถอะ ภาพนั้นมีประโยชน์.

นี้จำไว้ว่ามันเป็น ๓ ระดับอยู่ว่า ความทุกข์, แล้วก็ ความสุข, แล้วก็ ความว่าง. ความทุกข์ก็ไม่ว่าง, ความสุขก็ไม่ว่าง, ต้องเป็นความว่างมันจึงจะว่าง.

ควรสนใจปฏิบัติจนพบความว่าง.

นี่เป็นเรื่องที่ไม่ค่อยมีใครสนใจหรือสังเกต มีลักษณะเป็นเส้นผมบังภูเขาเสียหมด ไม่มองเห็นความว่างที่มีอยู่จริง แล้วก็มีคุณค่าเหนือความทุกข์และความสุข; ทุกข์ก็ยุ่งหรือวุ่นวายไปตามแบบของความทุกข์, สุขก็ยุ่งหรือวุ่นวายไปตามแบบของความสุข, ไม่ยุ่งไม่วุ่นวายแต่ประการใดเลยนั่นเป็นความว่าง เรียกเป็น ภาษาศาสนา ก็ว่าสุญญตา แปลว่าความว่าง, สูงไปกว่าความทุกข์และความสุข.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี เมื่อปฏิบัติอยู่เพื่อให้ได้ความว่างหรือความเหนือทุกข์เหนือสุขนี้ มันก็ลำบากเหมือนกัน, ไม่ใช่มันไม่ลำบากเสียเลย; จึงจัดไว้ว่า เป็นความทุกข์

เพราะการปฏิบัติธรรมเพื่อความดับทุกข์, เป็นทุกข์เพราะ
การปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ จนกว่าจะดับทุกข์ได้แล้ว
อันนั้นก็หายไป.

ข้อนี้มันอาศัยความที่มีความยึดถือว่าตัวกู—ของกู
เหลืออยู่, ตัวกูต้องการจะดับทุกข์ ตัวกูจะต้องปฏิบัติอย่างนั้น
จะต้องปฏิบัติอย่างนี้ ก็ชวนขายไป มันก็ยังมิใช่ความสงบ,
ต้องพ้นจากมันไป มันจึงจะเป็นความสงบ. เรื่องสุขเรื่อง
ทุกข์นี้เป็นเรื่องในโลก, พอเป็น เรื่องความว่างแล้วเป็น
เรื่องเหนือโลกหรือพ้นโลก, นี่มีหลักในพระพุทธ-
ศาสนาเท่านั้น เพราะว่าลัทธิอื่นนั้น เขามีตัวตนไม่ว่าง
จากตัวตน, มีคำสอนอย่างอื่น แล้วก็มีความว่างแล้วก็ไม่ว่าง
จากตัวตน ไปมีตัวตนอะไรอยู่. แต่ถ้าหลักของพระพุทธ-
ศาสนา มันไปจบลงที่ความว่าง, ว่างจากตัวตน ไม่มีตัวตน.

เมื่อไม่มีความรู้สึกเป็นตัวตนแล้ว จิตก็ไม่มี
ความเห็นแก่ตน มันก็ไม่เกิดความรู้สึกต้องการอะไร หรือ
รู้สึกพอใจอะไร หรือไม่พอใจอะไร; เพราะมีตัวตน มัน
อยากได้เป็นของตน มันก็เกิดความโลภ, เมื่อไม่ได้
อย่างที่ตนต้องการ มันก็เกิดความโกรธ, เมื่อมันยัง

สงสัยลังเลกังวลอยู่ มัน ก็เกิดความหลง. ^๕เดี๋ยวนี้เราไม่มีตัวตน ขึ้นไปถึงขนาด ไม่มีตัวตน มันก็ไม่อาจจะเกิดความ โลก ความโกรธ ความหลง; แต่ว่าก่อนแต่ที่จะฝึกฝน จิตใจให้สูงขึ้นไปได้ถึงขนาดนั้น มันลำบากบ้าง, ลำบากบ้าง. ^๕เราเรียกว่า ความทุกข์อันเกิดมาจากการปฏิบัติ เพื่อ ความดับทุกข์นั่นเอง; แต่มันก็เป็นสิ่งที่น่าลงทุน เพราะ ว่าถ้าปฏิบัติได้แล้ว มันดับทุกข์ได้ ก็หมดปัญหา, หมด หน้าที่ที่จะต้องทำ เรียกว่าจบพรหมจรรย์, หมดเรื่องที่จะต้องทำเพื่อการดับทุกข์.

มีคำในบาลีว่าจบพรหมจรรย์ วุสิต^๕ พรหมจริย แปลว่าจบพรหมจรรย์; บางคนอาจจะไม่เข้าใจ หรือฟังดู มันรู้สึกเข้าใจผิดก็ได้ แต่มันมีอยู่อย่างนั้นแหละ. ถ้าปฏิบัติ จนดับทุกข์ได้แล้ว มันก็จบเรื่องของการปฏิบัติ ในพุทธ- ศาสนาหมายถึงการดับตัวตนเสียได้, ดับตัวตนเสียได้ ว่างจากตัวตน ว่างจากของตน ^๕นี่คือจบพรหมจรรย์, เรื่องที่จะต้องปฏิบัติเพื่อดับทุกข์อีก ไม่มีอีกแล้ว มันหมด ^๕เท่านั้นแล้ว คือเรื่องของความว่าง มาถึงความว่าง จากทุกข์ มาถึงสุข, จากสุขมาถึงความว่าง.

ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท ขอให้ช่วยจำไว้ให้ดี ๆ
ทั้ง ๓ คำ ทั้ง ๓ ระยะ; เดี่ยวจะเอากันแต่ทุกข์กับสุข,
แล้วก็หลงสุข บ้าสุข เมาสุข ก็เลยเป็นเรื่องที่ไม่ถึงที่สุด
แห่งความทุกข์, ไม่สมกับคำว่าพุทธบริษัท ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้
เบิกบาน. ขอให้เรา ชักซ้อมความเข้าใจ ในความหมาย
ของเรื่องจบพรหมจรรย์ คือที่สุดแห่งการปฏิบัติ กันไว้
ให้ดี ๆ.

สรุปความ อีกที่ว่า : ในเวลานี้เขาดับทุกข์กัน
ด้วยวิธีกลบเกลื่อน, ห่อหุ้มกลบเกลื่อน, หาคความที่
เอร็ดอร่อยสนุกสนานเพลิดเพลินมายั่วให้มันเป็นบ้าไปเสีย
เพื่อกลบเกลื่อนความทุกข์. เรื่องดนตรี เรื่องเต็นรำ เรื่อง
กินเหล้า เรื่องอะไรกัน มันก็อยู่ในจำพวกนั้นแหละ, แล้วเขา
ก็นิยมกันมาก เห็น ๆ อยู่แล้ว นั่นวิธีดับทุกข์ของพวกนั้น
คือกลบเกลื่อน. แต่มันก็เอาความโง่มากลบเกลื่อน มัน
ก็สร้างปัญหาใหม่ ความทุกข์มันก็เกิดใหม่มากกว่าเดิม
ยิ่งกว่าเก่า, กลบเกลื่อนกันจนไม่หว่าดไหว จนไม่อาจจะกลบ
เกลื่อนได้ แล้วก็ตาย, มันก็ตายด้วยความโง่.

ที่นี้ อีกทางหนึ่ง ก็ประพฤติให้ถูกต้องตามหลัก
จริยธรรมศีลธรรม ก็มีความเป็นอยู่ที่เรียกว่าเป็นสุข—เป็น
สุข—เป็นสุข นี่ก็สำคัญ, เป็นวิญญูชนคนธรรมดา อยู่ใน
โลกนี้ มีความทุกข์ทรมานน้อย; จะว่าไม่มีเลยนั้นมัน
ไม่ได้ แต่มันมีความเยือกเย็นพอสมควร เป็นอยู่อย่างมี
ความสุข.

ที่นี้ถ้าให้ดีกว่านั้น ชนไปเหนือนั้น เป็นความว่าง
ปฏิบัติจนหมดความรู้สึกว่าตัวตน จนไม่มีความรู้สึกว่า
ตัวตน, ว่างจากตัวตน นั้นแหละจะไม่มีความทุกข์เลย.

การดับทุกข์ ที่จะเป็นไปได้หรือได้มีอยู่ หรือได้มี
มาแล้วก็ตามเถอะ มีอยู่ ๓ ระดับ อย่างนี้.

วิธีการดับทุกข์โดยลำดับ

ที่นี้เราจะทำอย่างไร เราจะพูดกันตั้งแต่ต้น ตั้งแต่
ก ข ก กา มาทีเดียว, ตั้งแต่แรกเริ่มมาทีเดียว ว่าเราจะดับ
ทุกข์กันอย่างไร ในทางที่ถูกต้อง, ไม่ใช่ชนิดที่เอาอะไรมา
กลบเกลื่อนหลอกตัวเองไปพักๆ อย่างนั้นมันไม่ไหว. ที่
จะตั้งต้นอย่างถูกต้อง ที่จะเป็นไปได้ถูกต้อง ก็มีอยู่ ขอให้

สังเกตดู หรือขอให้ใคร่ครวญดู ตามที่จะนำมากล่าวให้ฟัง
ว่า :—

แรกที่สุด ที่จะมีจุดตั้งต้น สำหรับการดับทุกข์
นั้น เราต้องยอมรับสภาพของการเกิดมา แล้วก็มี ความ
ทุกข์อยู่ในตัวมันเอง เสียก่อน คือมันเป็นเรื่องจริงกันเสีย
ก่อน ว่ามันมีความทุกข์อยู่จริง แล้วก็มันมีอยู่ในชีวิต. ใน
การเกิดมานั้นแหละ มันมีความทุกข์, แล้วเราก็จะได้
เจาะจงลงไป ที่นั่น เพื่อจะดับทุกข์ที่มีอยู่ในชีวิต, จะปรับ
ปรุงชีวิตเสียใหม่ ให้เป็นชีวิตที่ว่างจากความทุกข์.

ที่นี้เรามันไม่ยอมรับว่า เป็นสิ่งที่เราต้องรับผิดชอบ ;
บางคนก็คิดเสียว่า ฉันไม่ได้ตั้งใจที่จะเกิดมา จะมาปรับให้
ฉันมีหน้าที่มีภาระอะไรมากมายอย่างนี้ ก็ไม่เอา, ไม่เอาก็ไม่
เอา ก็เลิกกัน ก็ต้องทนทุกข์ ; เพราะว่าทำอะไรเสียมัน
ก็ต้องเป็นทุกข์ ถ้าไม่ยอมดับทุกข์ มันก็ต้องทนทุกข์.
ฉะนั้นคนที่ไม่ยอมรับสภาพว่า เกิดมาเป็นทุกข์นี้ มันก็ไม่
รู้จะอย่างไร มันก็ปฏิเสธสิ่งที่มันควรจะทำ.

ดังนั้นมันควรจะตัดบทออกไปเสียว่า ฉันก็ไม่ได้
ตั้งใจจะเกิดมา แต่เมื่อมันเกิดมาแล้ว มันอยู่ในสภาพอย่างนี้

ฉันจะต้องทำอะไร, นั่นแหละมันต้องยอมรับในข้อนั้น. จะมาแก้ตัวกับใคร ว่าฉันไม่ได้ตั้งใจจะเกิดมา เกิดมาด้วยความทุกข์ ฉันไม่รับผิดชอบ ไม่รับรู้อย่างนี้ ก็ไม่รู้จะแก้ตัวกับใคร; เพราะความทุกข์มันมีอยู่ที่ตัวเองเสียเรื่อยไป ก็ต้องยอมรับว่า, เมื่อเราเกิดมาแล้ว โดยเจตนาหรือไม่ เจตนาก็ตาม มันก็ต้องมีปัญหอย่างนี้, มีความทุกข์อย่างนี้, แล้วก็พอใจที่จะปฏิบัติ เพื่อขจัดความทุกข์นั้นออกไป ให้จิตมีความรอดจากความทุกข์.

เมื่อเขาไม่ยอมรับมัน ก็ไม่มีปัญหาที่เขาจะต้องสะสม ก็เลยทำไปตามความรู้สึกของกิเลส, สัญชาตญาณแห่งตัวตนมันก็ต่อสู้แข่งกล่าไปในทางที่จะใช้กิเลสเป็นเครื่องแก้ปัญห. คนเหล่านี้จึงทำบาปทำกรรม มีสภาพไร้ศีลธรรมเกิดขึ้น เพื่อจะหลอเลียงกิเลสไปวันหนึ่งๆ, เอาความสุขของกิเลสมาเป็นความสุขที่ถูกต้องของตน ของจิต เพราะจิตมันโง่ไปเสียแล้ว. จิตมันโง่เป็นจิตที่มีตัวตนอย่างโง่แล้ว มันก็ไปเอาของอย่างนั้นมาเป็นของตน จิตมันก็ได้เข้าไปอยู่ในสงสาร สงสารของความทุกข์, เข้าไปอยู่ในวัฏฏสงสาร.

ที่นั่นก็จะเข้าวิธีว่า คนโง่ชนิดหนึ่ง จะต้องใช้วิธีหาอะไรมากลอบเกลื่อนอยู่เรื่อย เขาจึงมีวิธีชนิดหนึ่งซึ่งทำบาปดับทุกข์, ทำบาปเพื่อดับทุกข์. คนที่ทำบาปเพื่อดับทุกข์ มองดูให้ดีเถอะ มันมีอยู่จำพวกหนึ่ง ว่าทำบาปเพื่อล้างบาป เพื่อให้หมดบาป; แต่ล้างบาปด้วยการทำบาป ดูให้ดี ๆ คือ การจะดับกิเลส ด้วยการสนองความต้องการของกิเลส, จะเอาบาปมาล้างบาป มันไม่มีทางที่จะเป็นไปได้. จะต้องทำบุญ ทำดี ทำกุศล เพื่อขจัดบาป เพื่อไถ่ถอนบาป เพื่อก็กักกันบาปออกไป อย่างนั้นแหละถูกต้อง. เมื่อทำสิ่งที่เป็นบุญอยู่ มันก็เป็นการกักกันบาปออกไป หรือละบาปหลุดไป ๆ พลัง แต่ยังไม่ใช้ดับทุกข์ถึงที่สุด.

คำว่า บุญถ้าแท้จริงเป็นเครื่องชำระบาป; แต่คนทั่วไปไม่ได้ถืออย่างนั้น ถือว่าบุญนั้นเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ได้สุข สนุกสนานเอร็ดอร่อย เฟลิดเฟลีนสุดขีดของความต้องการ นั่นคือบุญ. แต่คำว่าบุญ, บุญ โดยแท้จริงไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น. มีความหมายว่าล้างบาป; แต่มักจะสอนกันให้ได้ความสุข ได้ความพอใจตามที่ตัวต้องการแล้วก็เป็นบุญ กิเลสมันก็ได้โอกาส กิเลสสมัครเข้ามา

เป็นผู้ทำบุญ เพื่อเป็นสุขสนุกสนานเฝ้าต่อรอย ในชั้นสวรรค์
 วิมานอะไรไปตามเรื่อง; นี่มันบุญในความหมายหนึ่ง, ไม่
 ใช่ว่าความหมายที่ถูกต้องแท้จริงของคำว่าบุญ ซึ่งเขาใช้คำนี้เพื่อ
 เป็นความมุ่งหมายจะล้างบาป จะกีดกันบาปออกไป. ฉะนั้น
 ถ้าใครจะทำบุญ ให้เป็นบุญจริง ก็สังเกตดูว่า มันกีดกัน
 บาปออกไปได้หรือไม่? หรือจะพูดง่าย ๆ ว่ามันดับทุกข์ได้
 หรือไม่? ถ้ามันดับทุกข์ได้แม้แต่บางส่วน ก็ควรจะเรียกว่า
 บุญได้.

นี่เราก็คจะทำบุญเผอิญบาป, กีดกันบาป ลดกำลัง
 ของบาป หรือไม่ให้เวลาแก่การทำบาป เพราะมาทำบุญเสีย
 เป็นประจำ. ที่นี้ก็พอใจในการทำบุญ หรือทำหน้าที่ที่ถูก
 ต้อง หรือเรียกว่าทำบุญ, พอใจในการทำบุญ มันก็เป็น
 สุขเพราะการทำบุญ; นี่เป็นการเอากำไรไว้ทีก่อน คือ
 เอาสุขไว้ทีก่อน.

ฉะนั้นเขาจะต้องรู้จักหน้าที่ ที่ถูกต้อง ที่พอดี
 พอเหมาะพอควร; จะทำนาทำสวน จะค้าขาย หรือจะ
 เป็นกรรมกร จะเป็นอะไรก็ตาม รู้จักทำให้เกิดความพอใจ
 ในหน้าที่ที่ตนกระทำ ว่ามันจะช่วยบรรเทาความทุกข์

หรือบรรเทาความทุกข์ได้จริง พออยู่เป็นผาสุกได้แล้วก็
พอใจ. นี่เรียกว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรมะ เพื่อต่อสู้หรือเผชิญ
กันกับบาป, เอาชนะบาป.

แล้วจะต้องเลิกส่วนเกิน, คนทุกคนเหล่านี้น
จะต้องเลิกส่วนเกิน อะไรที่เป็นส่วนเกินนะ สำรวจดูให้ดี ๆ
อย่าไปเอาของมันเลย, อย่าไปซื้อหามาเลย มันจะล่อหลอก
ให้หลง ให้เสียเวลาเปล่า ๆ. เรื่องส่วนเกิน บ้าหลังเป็น
ส่วนเกิน นี่ต้องมีสติปัญญามากพอด้วย และจิตใจต้อง
เข้มแข็งเพียงพอด้วย จึงจะขัดขว้างส่วนเกินออกไป
เสียได้; เพราะส่วนเกินทั้งหลายเหล่านั้น ล้วนแต่มี
เสน่ห์รุนแรงทั้งนั้น. จะต้องไม่หลงในส่วนเกิน, ไม่
บูชาในส่วนเกิน; จะหาก็กี่ให้ถูกต้องและพอดี จะมีไว้
ก็อย่างถูกต้องและพอดี, จะใช้จ่ายก็ถูกต้องและพอดี ไม่มี
ส่วนเกิน.

ยึดหลักว่า พ้นจากทุกข์แล้วถึงสุข พ้นจาก
สุขแล้วถึงว่าง นี่เป็นหลักที่ประจำใจไว้เสมอ, แล้วก็
มุ่งหมายไปสู่ความว่าง. จะมีสุขหรือมีทุกข์ ก็เป็น
เรื่องของธรรมชาติธรรมดาเช่นนั้นเอง เราจะมีจิตใจว่าง

ก็ไม่ใช่ยินดีร้ายกับสิ่งเหล่านั้น ; ถ้าเผชิญกับความทุกข์
ตามธรรมชาติธรรมดา เช่นความเจ็บไข้ได้ป่วยมันจะมีมา
บ้าง ก็หัวเราะ โอ, มันก็เช่นนั้นเอง มันเช่นนั้นเอง
มันเช่นนั้นเอง, มันมาบอกให้เรารู้ว่าเช่นนั้นเอง.

ถ้าความเจ็บความไข้ หรือ ความวิบัติอะไรบางอย่าง
อย่างมันเกิดขึ้น ก็ให้สังเกตดูให้ดีๆเถอะ ให้เห็นว่า มัน
มาบอกให้เรา รู้ว่า มันเช่นนั้นเอง, มันเช่นนั้นเอง, แล้วก็
ไม่ต้องมีความทุกข์, แล้วก็ขอบใจว่า มาบอกให้ฉลาด
ไม่ต้องเป็นทุกข์.

คนเราสามารถเอาชนะความทุกข์ได้ ข้อนั้นให้
แน่ใจ; เดียวนี้มันไม่แน่ใจ ถือว่าทุกข์ดับกิเลสเป็น
ของเหลือวิสัย. แต่ที่จริงมันโกหกตัวเอง มันหลอกลวงตัว
เอง, มันแก้ตัวให้ตัวเอง จัดให้เป็นสิ่งเหลือวิสัย, แล้วก็
ต้องปฏิบัติ. ถ้าเป็นคนซื่อตรงต่อตัวเอง ก็จะต้องถือว่า
มันไม่เหลือวิสัย, มันต้องทำได้ เพื่อจะบังคับอำนาจ
อิทธิพลของกิเลสเหล่านั้น เอาไว้ให้ได้, ให้อยู่ในความถูกต้อง
ไว้เสมอไป.

ถ้าเราถือหลัก ให้มีความถูกต้องอยู่เสมอไป เรา
 ก็มีความถูกต้องทุกอิริยาบถ ทั้งวันทั้งคืน ทั้งหลับทั้งตื่น
 ด้วยซ้ำ ว่ามีความถูกต้องอยู่ทุกอิริยาบถ ; นั้นแหละคือมี
 ความสุขโดยพื้นฐานอยู่แล้วทุกๆ อิริยาบถ จะเรียกว่า มีสวรรค์
 อยู่ทุกอิริยาบถก็ยังได้, หรือถ้าจะเรียกให้ถูกต้องให้ดีที่สุดที่สุด ว่า
 เราสามารถจะมีความว่าง ว่างๆ อยู่ทุกอิริยาบถ คืออย่าได้
 เกิดความรู้สึกเป็นตัวยุ — ของกูขึ้นมา ไม่ว่าในเรื่องอะไร
 กรณีใด ที่ไหน เวลาใด ไม่เกิดความรู้สึกงัวแก่งเป็นตัวยุ—ของกู
 ขึ้นมาอย่างนั้นอย่างนั้น. นี่เรียกว่าเราสามารถจะมีความว่าง
 อยู่ทุกอิริยาบถ นั้นแหละคือไม่มีปัญหา.

ถ้าว่างแล้วมันไม่มีปัญหาอะไร, ไม่มีความทุกข์ และ
 ไม่มีตัวผู้ที่จะเป็นทุกข์. ว่างอยู่ได้ทุกอิริยาบถ นั้นแหละ
 คือมีนิพพาน หรือความหมายของนิพพานอยู่ทุกอิริยาบถ ทั้ง
 กลางวันกลางคืน ทั้งหลับทั้งตื่น, ขอให้สนใจเป็นพิเศษ.
 อย่าคิดไปว่า มันยากหรือมันเหลือวิสัย บางคนมันจะคิดง่ายๆ
 ว่า เรื่องมันยุ่งยาก ลำบากเหลือวิสัย ก็เอาไปวันๆ หนึ่ง
 สนุกสนานไปวันๆ หนึ่ง หาเงินพอซื้อเหล้า ซื้อข้าว ซื้อ
 กามารมณ์ บริโภคไปวันหนึ่งๆ ก็พอแล้ว; จะคิดอย่างนั้น

ก็ได้ ไม่มีใครว่า, แต่แล้วมันไม่อาจจะขจัดปัญหาอะไรได้เลย,
มันมีแต่ให้เสียดิต หรือมันเฝ้าในความทุกข์มากขึ้นไปอีก.
แล้วเมื่อเราคิดว่ามัน ไม่เหลือวิสัย เมื่อความทุกข์มันเป็น
ธรรมชาติ ความดับทุกข์มันก็เป็นธรรมชาติ มันก็มีอยู่
เป็นคู่กัน.

แล้วก็มักจะอาศัยสัตว์เดรัจฉานกันบ้าง สัตว์เดรัจฉาน
มีความทุกข์น้อย ความทุกข์ทางจิตใจน้อยกว่าคนมาก เพราะ
มันไม่อาจจะเกิดตัวกู — ของกู มากเหมือนคน. คนมีตัวกู
— ของกูไปเสียเรื่อย เตียวเรื่องนั้นเตียวเรื่องนั้น ก็มีความ
ทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน. ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติ
แท้ ๆ อย่าไปเพิ่มมันเข้า มันก็ไม่มากดอก; เตียวมันไป
เพิ่มเข้าด้วยความโง่ พอได้เกิดมาสู่โลกนี้แล้ว มาพบกับความ
เอร็ดอรรอยบ้าง, ไม่เอร็ดไม่อรรอยบ้าง คือยินดียินร้าย, เตียว
ยินดีเตียวยินร้าย, เตียวยินดีเตียวยินร้าย ก็ส่งเสริมกิเลสให้
งอกงาม โลภะ โทสะ โมหะ. เราจะต้องดีกว่าสัตว์
เดรัจฉาน เพราะว่าเป็นคน, เราจะต้องดีกว่าคน เพราะ
ว่าเราเป็นมนุษย์.

เรื่องนี้ขอชักเตือนไว้เสมอว่า ขอให้ได้เป็นมนุษย์
กันทุกคนเถอะ อย่าเป็นกันแต่เพียงคนเดียว; เป็นกัน
แต่เพียงคนมันก็ล้มลุกคลุกคลาน ไปด้วยอำนาจของกิเลส
เที่ยวหัวขึ้นเที่ยวหัวลง มันโง่. ถ้าเป็นมนุษย์มีจิตใจสูง
มันก็ไม่ต้องเป็นอย่างนั้น มันไม่ต้องล้มลุกคลุกคลาน มันตั้ง
อยู่ได้อย่างถูกต้อง ในลักษณะที่ถูกต้อง, พร้อมทั้งจะก้าว
หน้าจะดับทุกข์สิ้นเชิง นี่เรียกว่าเป็นมนุษย์.

เกิดมายังไม่ได้เป็นมนุษย์ ต้องประพฤติปฏิบัติ
ให้ถูกต้องอีกทีหนึ่ง มันจึงจะเป็นมนุษย์, แล้วเมื่อเรา
จะเป็นมนุษย์ให้ได้ เราก็ต้องพยายามรู้เรื่องความเป็นมนุษย์
ว่ามันต่างจากความเป็นคนอย่างไร ก็พยายามเรื่อยไปจนเป็น
มนุษย์กันให้ได้. ถ้าเป็นมนุษย์กันได้แล้ว ก็แต่ละที่จะไป
สู่มรรค ผล นิพพานได้ เพราะมันมีรากฐาน มันมีเดิมพัน
ที่เพียงพอ คือความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง. เดี่ยวนี้เป็นมนุษย์
ก็ยังไม่ได้ ก็เป็นได้แต่เพียงคน แล้วยังเป็นคนที่ไม่ถูก
ต้องเสียอีก มันก็จะเลวกว่าสัตว์เดรัจฉานไม่ทันรู้ตัว.

หนทางออกจากทุกขต้องมรรคแปด

นี่ขอให้ดูให้ดีๆ ว่า ทางออกมันมีอยู่ แต่เพราะเหตุที่เราไม่รู้ นิสสรณะแปลว่า หนทางออกไปเสียจากความทุกข์, นิสสรณะ คำนี้ แปลว่าทางออก, ออกจากทุกข์ มันมีอยู่ แต่เราไม่รู้ ไม่รู้จัก ก็เลยไม่ได้เดิน.

ที่มันก็ หันไปในทางโง่ต่อไป ก็ไปหาที่พึ่งของคนโง่, ไปหาที่พึ่งตามแบบของคนโง่ คือไสยศาสตร์ ไม่มีเหตุไม่มีผล หลับหูหลับตา เอาความโง่เป็นเดิมพันกัน. ผู้ประกอบพิธีไสยศาสตร์ ก็ต้องเป็นคนโง่มาพอสมควรแล้ว จึงจะเป็นอาจารย์ อาจารย์ประกอบพิธีไสยศาสตร์ได้, แล้วคนที่จะไปรับพิธีไสยศาสตร์ ก็ต้องโง่พอๆ กันอีกแหละ มันจึงจะไปรับเอามาได้.

นี่ถ้ายังคิดอย่างนี้ หรือยังเป็นอย่างนี้ ยังอยู่ในวิสัยอย่างนั้นแล้ว มันไม่ดับทุกข์ แล้วไม่ได้เป็นพุทธบริษัทด้วย ไม่ได้ถือพุทธศาสนาด้วย เพราะมีความคิดผิด เห็นผิด ปฏิบัติผิด ในเรื่องที่พึ่ง. เราจะต้องชำระความผิดๆ เห็นผิดเหล่านั้นออกไปเสียเลย, มีเหตุผล, ไม่ต้องไปเสียเวลากับ

ไสยศาสตร์ ถ้ามันยังมีอยู่ในโลก ก็เก็บไว้ให้คนโง่หรือคน
 หลับ. คนโง่นั้นเปรียบเหมือนคนหลับ, คนหลับนั้น
 มันไม่รู้อะไร มันก็คว่ำไปตามแบบคนหลับ. พุทธบริษัท
 แปลว่า คนตื่น, ตื่นนอน ตื่นจากหลับ ก็ทำอย่างนั้นไม่ได้

นี่เรื่องที่ว่า ลูทางที่มันจะดับทุกข์, จะตั้งต้นดับทุกข์,
 จะดำเนินไปเพื่อการดับทุกข์, แล้วมันจะดับทุกข์ได้อย่างไร,
 ขอให้มองเห็นเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งอย่างนี้ ด้วยกันทุกคน.
 จะสรุปเป็นคำสั้น ๆ เรียกว่า จงทำตนให้มีลักษณะเป็น
 ธรรมชีวิต ธรรมชีวิต; เรื่องธรรมชีวิตนี้ เคยพูดกันมาชุด
 หนึ่งแล้ว ๓ เดือน, หลายเดือนมาแล้วพูดเรื่องธรรมชีวิต ใคร
 จะยังจำได้ก็ดี เอามาศึกษาใช้มันอีก, ธรรมชีวิต เป็นคำที่สรุป
 ความหมายดีที่สุดเลย. ธรรมชีวิต แปลว่ามีชีวิตอยู่ด้วย
 ธรรมะ, ธรรมะคือความถูกต้อง ถูกต้องแก่ความเป็น
 มนุษย์, ถูกต้องทุกชั้นทุกตอนแห่งความเป็นมนุษย์
 ทั้งเพื่อประโยชน์ตัวเอง ทั้งเพื่อประโยชน์ผู้อื่น, นี่คือ
 ธรรมชีวิต.

จงดำเนินชีวิตธรรมชีวิต มีความถูกต้องของชีวิต
 มีชีวิตเป็นธรรมะ คือถูกต้อง. ธรรมะแปลว่าความถูก

ต้องแก่ความเป็นมนุษย์, มีชีวิตเป็นธรรมชาติ ก็หมายความว่า
 ว่ามีชีวิตเป็นความถูกต้อง อยู่ทุกๆ อิริยาบถ, มีความ
 ถูกต้องเป็นที่น่าพอใจตัวเอง, พอใจตัวเอง เคารพตัวเอง
 นับถือตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเองได้อยู่เป็นประจำ ไม่มีการ
 กระทำใดๆ ที่เป็นเหตุให้เกิดภัยขัดตัวเอง.

เกลียดชังตัวเองเมื่อไรเป็นนรกเมื่อนั้น, เป็น
 นรกอย่างยิ่ง อย่างแท้จริง นรกสุดเหวี่ยง ยิ่งกว่านรกโลหะ
 กุมภีเสียอีก. ความเกลียดชังตัวเองนี้แหละ เป็นความรู้สึก
 ที่เป็นนรก ที่นี้และเดี๋ยวนี้, แล้วก็เป็นเหตุให้ตกนรกทุก
 ชนิดที่มันจะมี. ถ้ามันเกลียดชังตัวเอง หรือมันทำแต่ความ
 ผิด ความชั่ว ความไม่ดี รู้จักตัวเองว่ามีแต่อย่างนี้ มันไหว
 ตัวเองไม่ลง แล้วก็เกลียดชังตัวเอง.

ถือเสียว่า หน้าที่สูงสุดของสิ่งที่มีชีวิต คือความ
 ดับทุกข์ แล้วก็ไม่มีสิ่งอะไรประหลาด, ไม่มีสิ่งใดประหลาด
 น้อยศรัทธา ยิ่งไปกว่าความดับทุกข์ ซึ่งจะไปหาที่ไหนไม่ได้
 นอกจากในภายในตัวเอง.

เดี๋ยวนี้เขาพูดกันหรือเขานิยมกันว่า หาเงินไว้มากๆ
 ไปเที่ยวทั่วโลก, ไปศึกษาหาความรู้ที่ประเสริฐวิเศษ ที่จะ

ดับทุกข์ได้; ต่อให้เที่ยวไปสักร้อยรอบพันรอบโลก มันก็ดับทุกข์ไม่ได้ดอก เพราะว่าความดับทุกข์มันอยู่ข้างในนี่, ไปเที่ยวหาข้างนอกมันจะพบกันได้อย่างไร. พวกทัศนารมมาบ่อยๆ มามากเป็นพวก ๆ อาตมาจะพูดก็เกรงใจ; แต่บางทีก็อดไม่ได้ ว่าคุณไปทัศนารจนให้หายโง่เสียทีเถิด, ทัศนารมันมากเข้าๆ มากเข้าจนหายโง่ คือรู้ว่า อ้อ มันไม่ต้องมานี่ไฉน จะไปที่ไหน ไปเมืองไหน ไปประเทศไหนก็ตามใจเถอะ ไปๆ ไปให้สมกับที่มันอยาก แล้วมันก็จะบอกว่า โอ้, ไม่ต้องมากก็ได้นี้ไฉน, ไม่ต้องมากก็ได้นี้ไฉน, ความดับทุกข์ไม่ได้อยู่ที่นี้. นี่ เสียเงินเสียทองไปทัศนารกันเป็นการใหญ่ ลูกเล็กเต็กแดงก็มีนะ อุ่มไป ไปทัศนารโดยคิดว่าจะเป็นประโยชน์ อาจจะนั่งอยู่ที่นี้บ้างก็ได้ มันโง่นี้ ไปทำสิ่งที่ไม่ต้องทำ.

จริงแหละถ้าจะรู้จักรวบรวมความรู้มันก็คงจะได้บ้าง; แต่มันไม่ตรงกันกับเรื่องความดับทุกข์ เพราะว่าความทุกข์หรือความดับทุกข์มันอยู่ข้างใน, มันตั้งอยู่ข้างใน มันมีอยู่ข้างใน รีบเที่ยวไปข้างใน, ทัศนารข้างในกันซิ, ทัศนารในจิตใจ สอดส่องค้นคว้าดูอยู่ตลอดเวลา, ทัศนาร

ข้างใน อย่างนี้จะมีประโยชน์ จะดับทุกข์ได้. นั่นแหละ
คือการทำกัมฐานที่แท้จริง, ให้จิตที่ศรัทธา เทียวไปใน
ภายใน อย่างทั่วถึง ๆ นั่นแหละทำกัมฐาน, ทำกัมมฐาน
ที่แท้จริง.

เราจงละความหลับ ตื่นจากหลับเสีย, รู้จักของ
อร่อยที่ควรอร่อย คำนั้นหยาบคายนะ แต่ว่าจำเป็นมัน
ต้องพูด อร่อยของกิเลสนั้นเล็กเสียที่เถอะ, เอาอร่อย
ของธรรมะกันเสียบ้างเถิด. พระพุทธเจ้าตรัสว่า สัพพรส
สมมรส ชินาติ—รสแห่งธรรมขำนะรสทั้งปวง, รสแห่ง
ธรรมขำนะรสทั้งปวง, รสใดๆ เเท่าไร มีเท่าไรก็ตามเถอะ
รสแห่งธรรมะขนะรสทั้งปวง.

เดี๋ยวนี้เป็นแมลงวันนี่ ก็ชอบรสของเหม็นของเน่า
มันไม่เป็นแมลงผึ้ง ชอบรสที่ไม่เหม็นไม่เน่า, หรือว่า ไม่ใช่
เป็นยิ่งไปกว่าแมลงผึ้ง ชอบรสของความว่าง; แต่อาตมา
ก็ไม่รู้เหมือนกันว่า มีแมลงอะไรบ้าง ที่มันจะยิ่งไปกว่านั้น
ที่มันชอบรสของความว่าง. นี่เป็นมนุษย์มันควรจะชอบ
รสของความว่าง คือรสของธรรมะ ซึ่งเป็นรสสูงสุด
ขนะรสทั้งปวง, อย่าไปชอบรสเพือกิเลส รสอร่อยเพือกิเลส ;

แต่ชอบรสร่อยเพื่อธรรมะ เพื่อจิตที่หายโง่แล้ว ที่ไม่มี
กิเลสครอบงำแล้ว, รู้จักความสุขที่แท้จริง.

เดี๋ยวนี้พูดกันง่าย ๆ ที่พูดว่า ความสุขที่แท้จริงไม่
ต้องใช้เงิน; ถ้าต้องใช้เงินมากมายแล้วเป็นความเพลิดเพลิน
ที่หลอกลวง ไม่ใช่ความสุขที่แท้จริงดอก เขาก็ยังฟังกัน
ไม่ถูก. อาตมาพูดอย่างนี้ทุกที ใครมาขอให้พูดพวกราบเฝ้า
แล้วดูหน้าดูตา มันก็ฟังไม่ถูกดอก, เห็นได้ว่าฟังไม่ถูก
เขายัง ฟังไม่ถูกว่า ความสุขที่แท้จริงไม่ต้องใช้เงินเลย
คือทำให้เป็นที่พอใจตัวเอง จนยกมือไหว้ตัวเองได้ตลอด
ไปนั้น.

ความสุขที่แท้จริงไม่ต้องใช้เงิน แล้วเงินมันก็
เหลือ เหลือๆ ซิ เพราะทำหน้าที่นี้ ทำหน้าที่ที่ถูกต้องจน
พอใจตัวเอง, ยกมือไหว้ตัวเอง มีความสุขไปพลางตั้งแต่
เมื่อทำ ไม่ต้องใช้เงินก็ได้ความสุขแล้ว, ที่นี้ผลของการงาน
ที่ทำ มันก็เหลืออยู่เป็นเงินเป็นทอง, แล้วเงินมันก็เหลือ
มากออกมา เพราะว่ามีความสุขที่แท้จริงไม่ต้องใช้เงิน แล้ว
เงินเหลือ. ส่วน ความเพลิดเพลินที่หลอกลวงนั้น มันก็
ไม่มีรู้จักจบจักสิ้น เท่าไรก็ไม่พอ, พอมันบ้ามากเข้าเกินไป

มันก็ต้องคดโกง มันก็ต้องคดโกง, มันก็ไปจบอยู่ในคุกใน
ตะรางหรือความตาย นั่นความเพลิดเพลิดที่หลอกลวง เท่านั้น
ก็ฟังไม่ถูก.

เขาฟังไม่ถูกว่า รสของธรรมชาติระส่ำระสอ
ก็ฟังไม่ถูก, คนส่วนมากฟังไม่ถูก; แต่เราก็กังหนพุก
เผื่อว่าจะฟังถูก แม้สักคนก็ยังดี, พุดตังชั่วโหมง เห็นย่อยเกือบ
ตาย ฟังถูกสักคนหนึ่งก็ยังดี นี่ก็เรียกว่ายังอุตส่าห์พุด.

สรุปความว่า มีชีวิตเป็นธรรมชาติ มีธรรมชาติเป็น
ชีวิต เป็นธรรมชาติ มีแต่ความถูกต้อง จนยกมือไหว้ตัวเอง
ได้ตลอดเวลา มีความสุขทุกอิริยาบถ, มีความว่างทุกอิริยาบถ,
นั่นแหละมันจะรอดได้ ไม่เหลือวิสัย, เห็นอะไรไม่ประ-
หลาดไม้อัจฉริยะ ล้วนแต่เป็นการเป็นไปตามกฎอิทัปป-
ปัจจยตา. ของที่ว่ประหลาดที่สุด มันก็ไม่มีอะไร นอกจาก
เป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยตา.

เดี๋ยวนี้กำลังบ้าดูดาวหางเห็นไหม? ประหลาดที่สุด
นั่นมันโง่ที่สุด มันก็ ของธรรมดาดำตามกฎอิทัปปัจจยตา,
ลงทุนเสียเวลา เสียสิ่งของ เสียอะไร ที่จะดูดาวหางว่า
ประหลาดที่สุด นั่นมันเรื่องของคนโง่, ถ้าเรื่องของคนที่

ธรรมะนะ มันก็เป็นไปตามกฎที่ப்பัจຈයတာ. ดาวดวงไหน
จะเป็นอย่างไร จะเป็นอย่างไร ก็เป็นอย่างนั้น; แต่เพราะ
เหตุที่นาน ๆ มันจะมาทีหนึ่ง เลยเห็นเป็นของประหลาด!
เวลานั้นหลอกลวง ไม่ต้องมีอะไรประหลาดหรือน่าอัศจรรย์
เป็นไปตามกฎที่ப்பัจຈයတာทั้งนั้น.

แต่ถ้าจะมีอะไรประหลาดมหัศจรรย์อย่างยิ่งกันบ้าง
แล้วก็ ขอให้ถือว่า ความดับทุกข์ได้นั้นแหละ น่าอัศจรรย์
ที่สุด เป็นของมหัศจรรย์ที่สุด; พระพุทธเจ้าน่าอัศจรรย์จริง,
พระธรรมน่าอัศจรรย์จริง, พระสงฆ์น่าอัศจรรย์จริง ที่สวดๆ
กันอยู่นั้น ขอให้รู้เถอะว่า อัศจรรย์อย่างไร เดียวจะเป็น
นกขุนทองร้อง. อัศจรรย์อย่างไร? อัศจรรย์มันดับทุกข์ได้
พระพุทธก็ดับทุกข์ได้, พระธรรมก็ดับทุกข์ได้, พระสงฆ์
ก็ดับทุกข์ได้, จึงน่าอัศจรรย์. ถ้าจะมีอะไร น่าอัศจรรย์กัน
แล้วก็คือความดับทุกข์ได้; ฉะนั้นการที่จะไปโลกพระจันทร์
ไปเที่ยวที่ไหน ไปอย่างที่เขาแตกตื่นกันนั้นกว่า น่าอัศจรรย์
ที่สุด นั่นมันเป็นเรื่องอัศจรรย์ของอวิชชา อัศจรรย์ของ
คนโง่ อัศจรรย์ของคนที่ไม่รู้ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นไป
ตามกฎที่ப்பัจຈයတာ.

เอาละ, เป็นอันว่าเราเลิกแตกตื่น เลิกตื่นตูม เลิก
 บ้าหลงในสิ่งที่เขามหาศจรรย์กันนัก, เสียเวลาไปก็ชั่วโมงแล้ว
 ที่ไปนั่งถ่างตาคอยดูดาวหาง เพียงเท่านั้นมันก็ไม่รู้^{ู้}นี้ แล้วมัน
 จะรู้อะไรได้มากกว่านี้.

เป็นอันว่า วัน^{นี้}นี้เราพูดกันถึงเรื่อง การดับทุกข์ที่
 มีอยู่^{ู่}ในวัฏการดำรงชีวิต, ความทุกข์ที่มีอยู่ในการดำรง
 ชีวิต เราต้องรู้จัก ในลักษณะเป็นใหญ่ ลักษณะย่อย
 ลักษณะปลีกย่อย อย่างที่ได้พูดมาตั้งชั่วโมงกว่าแล้ว^{นี้}. เพียง
 รู้จักความทุกข์ที่มีอยู่^{ู่}ในวัฏการดำรงชีวิต แล้วรู้จักดับ
 ทุกข์ชนิด^{นี้}นี้เสีย ก็คือรู้จักควบคุมชีวิต ไม่ให้เกิดเป็น
 ความทุกข์^{นี้}ขึ้นมา ในวัฏการดำรงชีวิต. อย่าให้การดำรง
 ชีวิต^{นี้}เป็นการแบกของหนัก หัวของหนัก ถือของหนัก
 อยู่ตลอดเวลาเลย, นั่นแหละจะเป็นพุทธบริษัท สาวกของ
 พระศาสดา สัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้รู้เรื่องการดับทุกข์ ดับ
 ทุกข์สิ้นเชิง แล้วสอนผู้อื่นให้ดับทุกข์ได้ด้วย.

หวังว่าจะเอาไปใคร่ครวญให้ดีที่สุด ให้เข้าใจ^{ี้}ยิ่ง^ง
 ขึ้นไปทุกคราวๆ ทุกคราวที่มีการบรรยาย, คงจะก้าวหน้า
 เพียงพอ ที่จะเอาตัวรอดได้ คือจิตจะเอาตัวรอดได้ จะไม่

ต้องทนทุกข์ เป็นจิตที่หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ทัน
แก่เวลา, ก่อนแต่ที่จะตาย ให้ตัวกูมันตาย ให้ความโง่
มันตาย ตายเสียก่อนแต่ที่ร่างกายจะตาย.

การบรรยายนี้สมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย
ด้วยความหวังว่า ท่านทั้งหลายจะเป็นผู้เจริญงอกงามก้าวหน้า
ในทางของพระศาสนา ของสมเด็จพระบรมศาสดายิ่ง ๆ ขึ้น
ไป ทุกทิพาราตรีกาล.

ขอยุติการบรรยาย ให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบท
พระธรรมคณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจ ให้มีความเชื่อเพียงพอ
ให้มีความกล้าหาญเพียงพอ ให้มีความมานะพยายามเพียงพอ
ปฏิบัติธรรมะได้โดยง่ายตายทุกคน ในกาลบัดนี้.

รายนามผู้บริจาคในการพิมพ์

๑. คุณสุชาย ลำช้า	๕๐๐ บาท
๒. คุณสุวิทย์ ลำช้า	๕๐๐ บาท
๓. คุณพงศ์ธร ดำรงรัตน์	๕๐๐ บาท
๔. นายแพทย์ชนินทร์ ลำช้า	๕๐๐ บาท
๕. คุณพฤษชัย ดำรงรัตน์	๕๐๐ บาท
๖. คุณธารวิทย์ สุขเจริญ	๑๐๐ บาท
๗. คุณบุญถึง สุระเดช	๔๐๐ บาท
๘. คุณมณฑา—คุณเสวต สุขเจริญ	๓๐๐ บาท
๙. คุณพิจารณ์ สุขเจริญ	๒๐๐ บาท
๑๐. คุณบุญลักษณ์ สุขเจริญ	๕๐ บาท
๑๑. คุณประทุม—คุณสุรพล เจริญพงษ์	๓๐๐ บาท
๑๒. คุณองุ่น ธรรมบุตร	๓๐๐ บาท
๑๓. คุณศุภวรรณ—คุณสุรวัดน์ จีงอนวัตร	๒๐๐ บาท
๑๔. คุณเนงนุช—คุณวิรัตน์ สังข์วิศิษฐ์	๒๐๐ บาท
๑๕. คุณเสาวภา—คุณวิชัย พรศิริพงษ์	๒๐๐ บาท
๑๖. คุณรัชนิกร—คุณณัฐวุฒิ แก้วนุกุลทร	๒๐๐ บาท
๑๗. คุณวชิรา ธรรมบุตร	๒๐๐ บาท
๑๘. คุณพรพรรณ ธรรมบุตร	๒๐๐ บาท
๑๙. คุณมน—คุณทองเกลียว ลำช้า	๑,๕๕๐ บาท
๒๐. คุณเจริญ—คุณจันทราทิพย์ ดำรงรัตน์	๑,๐๐๐ บาท
๒๑. คุณจรัส—คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์	๒,๐๐๐ บาท
๒๒. คุณเสริมทรัพย์ ดำรงรัตน์	๑,๕๐๐ บาท
๒๓. คุณมนฤดี ลำช้า	๒๐๐ บาท
๒๔. คุณนันทนา ลำช้า	๒๐๐ บาท

๒๕.	คุณเยี่ยมศักดิ์ วงษ์เมฆ	๒๐๐ บาท
๒๖.	คุณประเสริฐ แก้วเพชร	๑๐๐ บาท
๒๗.	คุณทอง-คุณแดง ด่อนคร้าม	๑๐๐ บาท
๒๘.	คุณไกร จันทรังษี	๑๐๐ บาท
๒๙.	คุณยัง แซ่โซว	๑๐๐ บาท
๓๐.	คุณสุกัญญา วชิรบรรจง	๑๐๐ บาท
๓๑.	พ.ต.อ. เชวง-คุณพองศรี ศรีทอง	๑๐๐ บาท
๓๒.	พ.อ. (พิเศษ) แสงวณ แผ่นเงิน	๑๐๐ บาท
๓๓.	คุณสำราญ มหบุญพาชัย	๑๐๐ บาท
๓๔.	พ.ต.ท. ขัตติยะ อนันตะวงศ์	๑๐๐ บาท
๓๕.	คุณเจริญ-คุณมรรยาท เจริญสุกานต์	๑๐๐ บาท
๓๖.	คุณเวศร์-คุณนาตยา ศิริเลิศมุก	๙๙ บาท
๓๗.	คุณสุธี-คุณนุชนาต ตริบุพชาติสกุล	๕๐ บาท
๓๘.	คุณมณฑา ศิริเลิศมุก	๕๐ บาท
๓๙.	คุณเชาว์-คุณณงน สมศรี	๕๐ บาท
๔๐.	คุณสุพรรณ-คุณจันทร์ธร ถมอินทร์	๕๐ บาท
๔๑.	คุณทิพวัลย์ ด่อนคร้าม	๕๐ บาท
๔๒.	คุณศักดา ด่อนคร้าม	๓๐ บาท
๔๓.	คุณพเยาว์ เอื้อเฟื้อพันธ์	๕๐ บาท
๔๔.	คุณณรงค์ฤทธิ์ เหล่าพงษ์พันธ์งาม	๓๐ บาท
๔๕.	คุณปริศนา ศรีจันทร์	๓๐ บาท
๔๖.	คุณบำรุง-คุณวรรณภา คล้ายทอง	๓๐ บาท
๔๗.	คุณวัฒน์-คุณประภัสสร น่วมพิพัทธ์	๑๐๐ บาท
๔๘.	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๓๘๑ บาท

รวม

๑๔,๐๐๐ บาท

ยาระงับสรรพทุกข์
1

ตื่น "ไม่รู้-ไม่คิด" นี่เอาไปลือๆ
บ้าน "ชั่วหนี้สิน" นี่นินทาเอาแก่นแจ็บ
"อดทนนี่เอง" เอาแต่จาก ฤทธิวิเศษ
"ไม่มีย-ของกู" แล้ง เอาแต่ใจ

"ไม่ทำเอา-หมิ่น" เฟ้นเอาดอก
"คงก่อนตาย" เลื๊อกออก ลูกในช่อง
นก อย่างนี้ อย่างละช่อง ตั้งเกณฑ์ไว้
"ดัมไม่เหลือ" สวรรค์ทั้ง 9 ซ้ำไม่ลด มีน

หนักอกยิ่ง แพ้กับ นกขี้กลัว
เคสักกันไป เสกคาถา ก็อากรรม
"สพเพ ชุมหา นาล อณีนาเวส" อัน
เป็นสมมัตถ์ นฤทนต์ ในพุทธกาล

จัดลงมือ ไร่น้ำ พืชพันธุ์
เติบโตโพธิ์ นนทิด นนทิดในสม
หนึ่งร้อยห้า สามเวลา พนม
กันเพื่อความ ขมสรวพรืด เป็นโศกอด

พุทธธรรมอันประเสริฐ